Folklorista un literāta Friča Brīvzemnieka (1846-1907) kaps

Rīgā,
lielos kapos

Proletāriešu r.

Lilii kapi

Folklorista un literāta Fr. Brīvzemnieka kaps
PDE HM

08-04-11, IV-40-6575 Māra ida
Rīgas

Proletārieču rajons. Kanitn. Fr. Brīvzemnieka kapi.

Forma
Форма № 2

716

LATVIJAS PSR KULTŪRAS MINISTRIJA

МИНИСТЕРСТВО КУЛЬТУРЫ ЛАТВИЙСКОЙ ССР

Inv. Nr. 10464
3151-28

II-(a,u,f,l)

VĒSTURISKĀ PIEMINEKĻA
(izņemot ēkas)

PASE

ПАСПОРТ
ИСТОРИЧЕСКОГО ПАМЯТНИКА
(не здания)

Pieminekļa veids (kaujas vieta, kaps, obelisks, memoriālā plāksne u. c.)
Вид памятника (место битвы, могила, обелиск, мемориальная доска и др.)

Kaps.

№ _____ pēc kultūras pieminekļu saraksta, kas apstiprināts ar Latvijas PSR Ministru Padomes rīkojumu 1959 g. „22." aprīlī
№ 640-r

По списку памятников культуры, утвержденному распоряжением Совета Министров Латвийской ССР от „____" _____ 19__ г.
№ _____

1. **Pieminekļa nosaukums** (agrākais un patreizējais, kā arī nosaukums, ar kādu pieminekli pazīst vietējie iedzīvotāji. Norādīt vēsturisko notikumu, kas saistīts ar pieminekli.)
Наименование памятника (первоначальное и современное, а также наименование, под которым памятник известен у населения. Указать историческое событие, связанное с памятником.)

Friča Brīvzemnieka kaps.

II. Pieminekļa atrašanās vieta:
Местонахождение памятника:

1. Sīka adrese (rajons, ciems, lauksaimniecības artelis)
Подробный адрес (район, сельсовет, сельхозартель)

Lielos kapos, Mēness ielā 3.

2. Pieminekļa atrašanās topogrāfija (piem., upes krastā, ziemeļos no meža, ceļa utt.)
Местонахождение памятника с уточненной топографией:

Pa kreisi no baznīcas, kas atrodas pretī Klusās ielas iejai.

3. Kā teritorijā atrodas piemineklis (pilsētas, ciemata, padomju saimniecības, lauksaimniecības arteļa, uzņēmuma u. c.)
На чьей территории находится памятник (города, поселка, совхоза, колхоза, предприятия и др.)

Rīgas pils. Proletāriešu rej.

III. Pieminekļa apraksts:
Описание памятника:

1. Pieminekļa celšanas datums
Дата сооружения памятника

Apbedīts 1907. g. piemin. nav.

3. Uz kādu laika periodu piemineklis attiecas
К какому времени (периоду) памятник относится

1846. - 1907. g.

3. Ar pieminekli saistītā notikuma apraksts, hronoloģiskie dati
Описание события, к которому памятник относится, хронологическая дата

4. Kad un kas pieminekli pētījis
Когда и кем памятник был исследован

5. No kāda materiāla piemineklis celts
Из каких материалов памятник сделан

Marmora memor. plāksne.

Forma Plāksne.
Форма

Izmēri 0.40 × 0.50 × 0.03 m
Размеры

6. Memoriālās plāksnes teksts
Текст мемориальной доски

Frieis Freilands - Brīvzemnieks
dzim. 1846. g. 1. nov.
mir. 1907. g. 15. sept.
Rīgas Latviešu biedrība.

IV. **Bibliogrāfiskās ziņas**, arhīva ziņas, mutiskie nostāsti (norādīt pamata iespieddarbus, kuros aprakstīts vai minēts piemineklis. Ja darbi nav publicēti, norādīt, kur tie glabājas):

Библиографические сведения, архивные данные, устные предания (указать основные печатные работы, в которых описан или упомянут памятник. Если работы не опубликованы, указать, где они хранятся):

V. Pieminekļa stāvoklis:
Сохранность памятника:

1. Pieminekļa tehniskais stāvoklis, kā arī pieminekļa ieņemamā laukuma, parka u. c. stāvoklis (Ekspertu komisijas sastādītā defekta akta īss saturs un tā datums)

   Техническое состояние памятника, а также состояние занимаемого им участка, парка и пр. (Краткое изложение дефектного акта экспертной комиссии и его дата)

   Labs.

2. Pēdējā remonta jeb restaurācijas darba datējums
   Дата последнего ремонта или реставрационных работ

3. Kādi papildu pasākumi nepieciešami, lai pieminekli saglabātu
   Какие необходимы дополнительные меры для сохранности памятника

4. Uzskaitīt nepieciešamos remonta, konservācijas, restaurācijas darbus, šo darbu izmaksa
   Перечислить требуемые ремонтные, консервационные, реставрационные работы, стоимость работ

VI. Piemineklja aizsardzība:
Охрана памятника:

Piemineklja ieņemamā laukuma robežu apraksts, kā arī nospraustās aizsardzības zonas robežu apraksts
Описание границ участка, занимаемого памятником, а также границ установленной зоны

Dekorativo krūmu žogs veido aizsarož. zonu, kurā ietilpst arī Kr. Valdemārā un Kr. Barona kaps.
Uz kapa kopas auga rāze.

2 Kam uzdota piemineklja aizsardzība un uzraudzība par tā saglabāšanu
На кого возложена охрана и надзор за состоянием памятника

Apbedīšanas pavalpoj. kant.

3. „Aizsardzības līguma" datums un Nr.
Номер и дата „Охранного обязательства"

VII. Piemineklja aizņemtā laukuma, aizsardzības zonas shematiskais plāns; izmēri (pielikumā)
Схематические планы занимаемой памятником площади и охранной зоны, обмеры (в приложении)

Piemineklja foto (pielikumā)
Фотоснимки памятника (в приложении)

Kas sastādīja pasi (uzvārds, iniciāļi, ieņemamais amats vai profesija, dzīves vieta)
Кем составлен паспорт (фамилия, инициалы, должность или профессия, местожительство)

Liepiņš I. P., LVU Vēstures-filoloģ. fak. vēstures nod. III kursa students.
Rīgā, Gorkija 85-9.

Pases sastādīšanas datums, rajona (pilsētas) darbaļaužu deputātu Padomes izpildu komitejas Kultūras nodaļas atbildīgās personas paraksts, zīmogs

Дата составления паспорта и подпись ответственного лица отдела культуры исполнительного комитета Совета депутатов трудящихся _____ района (города), с приложением печати

Zīmoga vieta
Место печати

VIII. Pielikumā par brāļu kapiem jāpievieno:

1. Brāļu kapu vai atsevišķu kapu shematisks uzmetums (13 × 15 cm);
2. Apbedīto karavīru saraksts, uzrādot: Nr. pēc kārtas, dienesta pakāpi, uzvārdu, vārdu un tēva vārdu, dzimšanas un miršanas gadu (tikai Lielajā Tēvijas karā kritušajiem karavīriem);
3. Topogrāfiskās kartes kopija ar apbedījumu vietu apzīmējumiem mērogā 1:25000 (10 × 10 cm, ko izpilda Kara komisariāta darbinieki);
4. Apbedījuma vietas divi foto uzņēmumi (9 × 12 cm — viens kopējs uzņēmums un viens no neliela attāluma).

В приложении по братским могилам дается:

1. Схематическое изображение братского кладбища, могилы (размером 13 × 15 см);
2. Список фамилий, захороненных по форме: № по порядку, воинское звание, фамилия, имя и отчество, даты рождения и смерти (это относится только к воинам Советской Армии, павшим в Великой Отечественной войне);
3. Копия из топографической карты местности, с нанесением места захоронения, масштаб 1:25000 (размером 10 × 10 см — выполняет работник Военкомата);
4. Два фотоснимка места захоронения (общий вид и один с близкого расстояния) — размер 9 × 12 см.

Papildu ieraksti
Последующие записи

1. **Piemineklja apsekošana** (kad un kas veica, kādi pasākumi veikti piemineklja saglabāšanai)
   Обследование памятника (когда и кем проводилось, какие приняты меры к сохранению памятника)

_____

2. Atzīmes par „Aizsardzības līguma“ izpildi
Отметки о выполнении „Охранного обязательства“

3. **Atzīmes par remontu un restaurāciju** (kas un kad veica, pamatdarbu uzskaite, to izmaksa):
Отметки о ремонте и реставрации (когда и кто проводил, перечень основных работ, их стоимость):

4. **Jaunākie raksti par piemineklī** (ja nav publicēti, tad kur glabājas raksti):
Новые работы о памятнике (если не опубликованы, то где хранятся рукописи):

Atbildīgās personas paraksts, norādot ieņemamo amatu
Подпись ответственного лица с указанием должности

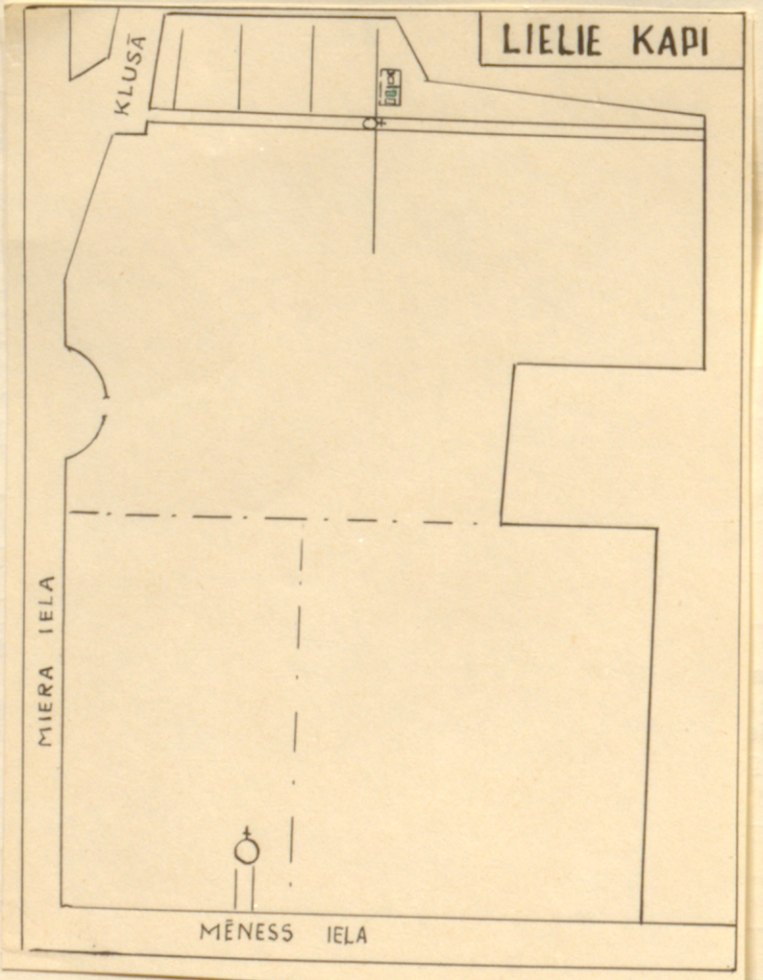

6. tip. Rīgā, 1960. 850

792
793.

Forma Nr. 2

716

Latvijas PSR Ministru Padomes Kulturas un Izglītības Iestāžu Komiteja

Vēsturiskā pieminekļa

PASE

Pieminekļa aizsardzības №	Pieminekļa nosaukums un atrašanās vieta	Pieminekļa pirmdatējums
	Latviešu kulturas darbinieka, folkloras kārtotaja Fr.Brīvzemnieka kaps R ī g a . Proletariešu rajons Klusā ielā, Nr.2. "Lielos kapos"	1907.g.

1. Pieminekļa tips un īss raksturojums:
Friča Brīvzemnieka kaps atrodas kopejā kapu nodalījumā ar Kr.Valdemaru un Kr.Barenu, atsevišķā ar apstādījumu joslu norobežotā 3 x 6.m.lielā laukumā

2. Kā pārzināšanā un apsargāšanā atrodas piemineklis.

Rīgas pilsētas izpildkomitejas Labierīcību Pārvalde. Dekoratīvo apstādījumu trests.

3. Kas un kā izmanto pieminekli.

4. Pieminekļa techniskais stāvoklis.

Kaps labā apkoptā stāvoklī.

5. Pieminekļa īsa vēsture:

Fricis Brīvzemnieks jaunlatviešu kustības aktīvs darbinieks, pedagogs, latviešu folkloras kārtotājs un izdevejs Krievijā, krievu tautas draugs.

Uz kapa vienkarša granita pieminas plāksne ar uzrakstu.

FRICIS TREILANDS BRĪVZEMNIEKS
dzim.1846.g.1.nov. mir.1907.g.15.sept.
Rīgas Latviešu biedrība.

Fr.Brīvzemnieka kapa un pieminas plāksnes vispārejs skats, foto 1952.gada, 15.apr.

7. Galvenā literatura un ikonografija.

E.Andersone, Pirmie raksti latviešu valodā.
Latv.valsts izdevniecība,1950.g.

8. Pētījumi.

9. Piezīmes.

Vietu pārbaudijis un uzskaiti izvedis A.Gusars, 1952.g.

Pase sastādīta

„.....“ .....19 53 g.

Pasi sastādīja:

A.Gusars

Atbildīgais redaktors:

.....

LPRRT Paraugtipografija, Rīgā. S-2355 1100 B

2.5.716.-10.0.21.

Fr. Brīzemnieks.

I. Dzejnieka un folklorista Friča Brīzemnieka kaps.
II. Vīksna - 5.
III. 1846.g. 1. XI. - 1907.g. 15. IX.
IV. Rīgā, Lāčos kapos.
V. Sārnotnīgā t.

X a up. +

X b Latvijas PSR Ministru Padomes 1967.g. 29. dec. lēmums Nr. 596.

X d. Rīgas pils. Izpildkomitejas deputātu padomes izpildkomitejas Lēmums - ēkas pārvalde Lāčkāpēm komunālās bilances.

1978.g. 28. II.

MKPPP
Vēst. sent. red.
Z. Ābolp

Fricis Brīzemnieks.

VI. Folklorists un literāts Fricis Brīzemnieks (īstajā vārdā Friledands) dzimis 1846. g. 1. novembrī Bizputes pagastā, Rokaižos, ~~Pirmo skolu bo~~ apmeklēja arī ~~pirmo skolu Rokaižos~~ pēc tam mācījās Bizputes draudzes skolā, no 1864.-1866. g. — Dārzniecības skolā. Klausījies lekcijas Krakovas universitātē; no 1873.-1887. g. strādājis par skolotāju Rīgatālē un Krakovā. 1887. g. Fr. Brīzemnieks atgriezās Latvijā un līdz 1804. gadam strādājis par tautskolu inspektoru ~~Latvijā~~. Vairāk desmit līdzu izpētījumu folkloristikā, kārtu un latviešu kultūrvēsturē sekmēšanā. Sevišķīgi aptēros 90 darbus, tulkojis A. Puškina, N. Nekrasova, N. Gogoļa, F. Šillera u. c. rakstnieku darbus. 1872. g. Fr. Brīzemnieks, kā vēlāk mēģināja vairāk kopā ar citām autoriem, izdodot „Krāsu-latviešu-vācu vārdnīcu". Fr. Brīzemnieks organizēja latviešu etnogrāfijas un folkloras materiālu vākšanu. Publicējis folkloras krājumu „Сборник антропологических и этнографических статей о России и странах ей принадлежащих" (2, 1873; ~~7~~ ~~tautas~~ 1118 latv. tautas dz.) un „Материалы по этнографии латышского племени (1881; 1707 latviešu mīklas, 1682 mīklas, 717 burtvārdi, tautas medicīnas materiāli). Fr. Brīzemnieks ir pirmais

latviešu pasaku krājuma sastādītājs („Сборник материалов по этнографии", 2, 1887; „Vēsu tautas pasakas 1887.). Fr. Brīvzemnieku mūžs 1907.g. 15. septembrī Ropažos, apglabāts Rīgā, Lielos kapos.

Darbi:
1) Raksti 1-4., R., 1909.-1914.g.

Brīvzemnieks Fricis (īst.v. Treilands) (1846-1907) - dzejnieks, tulkotājs, folklorists, dz. Rokaišu pagastā. Mācījies Aizputes aprinka skolā un Gorku mērniecības skolā (Mogiļevas gub.). 1867.g. sāk strādāt Mērniecības kancelejā Maskavā. Iepazinies ar Kr.Valdemāru u.c. turienes latviešiem, Brīvzemnieks sāk publicēt Krievijas laikrakstos viņu ietekmē informācijas par zemnieku nenormālajiem apstākļiem Baltijā, par Baltijas skolu jautājumiem. Kā brīvklausītājs apmeklē Maskavas universitātē vēstures un tautsaimniecības lekcijas. 1873.g. nokārto gimnāzijas abitūrijas eksāmenus un strādā par vācu valodas skolotāju Rjazaņas progimnāzijā, vēlāk Maskavā. 1867.-1887.g. Maskavas posms ir visnozīmīgākais literārā ziņā. Sacerējis dzejoļus ar patriotisku saturu, tulkojis N.Gogoļa "Tarasu Bulbu", atdzejojis F.Šillera, N.Ņekrasova, I.Krilova, A.Maikova, A.Pleščajeva dzejas. Sastādījis "Krievu - latviešu - vācu vārdnīcu" 1872.g.

VII.

Pie kapas uzstādīta mulce macmaņa plāksne ar uzrakstu:

„Friedrich Treilands-Brīvzemnieks
dzim. 1846. g. 1. nov.
mir. 1907. g. 15. sept.
Rīgas latviešu biedrība"

Plāksnes izmēri: 0,50 × 0,40 × 0,03 (m).

VIII.

1) LME, I., 1965. g., 265. lpp.
2) Treilande M. Atmiņas par Brīvzemnieku, R., Brīvzemnieka raksta komis., 1911. g.
3) Kiež A. Friedrich Brīvzemnieks, 1925. g.
4) Unams Ž. Brīvzemnieks (Friedrich Treilands) Tautas dzīlumiņā mūžs un laikmeta aina, R., 1932. g. Rīgas latv. b-bas Brīvzemnieka raksta komisija, Spst. „Zelmeņš".
5) Jansons J. A. Tautiskās atmodas laikmeta dzīlumiņi: Ģimenes, Barons Brīvzemnieks, R., 1939. g., Vēsturē literatūras apgāds fonds. Dzimjas spst.
6) Latviešu literatūras vēsture, 2., R., 1963. g.

Vaskaites kautis.

Tā epraksts.

Dzemdēta un pakrstīta Friča Burzemnieka (stājās vārdā Treilands) (1846. g. 1. nov. Aizputes pag., Rokaižos – 1907. g. 15. sept. Rokaižos) māte Rīgā, Čiekures kapos.

Šī māte uzstādīta mūžīgu mūžu pārzīme plāksne.

re 7.

. Вітчизняні ми чого дамо.

„Колодь", 1946 р. Ч. 11/12.

Folis, Albert.

...not atmodas laikmeta
...ieinīti: Alunāns, Barons,
...rīvzemnieki.

R, 1939.g., Vilišānā literatū-
ras apgāde Jaunais. Armijas
spēk.

ende.

mine, par Bīnemnīki.

R., Bīnemnīno ceļu kom.,
1911. g.

Friedrich Brzezemnicki, 1925 r.

Brīvzemnieks (Frīcis Tremlands)
par darbiniecu mūžs un
kmeta aina.

R., 1932. g. Rīgas latv. b-bas
Brīvzemnieka vārda komi-
sija, Spst. „Izdevējs".

Krišā Barometnieku fonds.

7. Rāpšu
dz. mūžā.

716
Rīga

1) „Pēdējā Brīdī", Nr. 160., 1927. g.
2) „Latvi", Nr. 1777, 1927. g.
3) „Jaunākās Ziņas", Nr. 207., 1937. g.
4) „Daugavas Vēstnesis", 25. IX 1942. g.
5) „Brīvā Zeme Nr. 246., 1935. g.
6) „Brīvā zeme", Nr. 133, 1936. g.
7) „Jaunākās Ziņas", Nr. 291, 1937. g.
8) „Brīvā Zeme", Nr. 168., 1932. g.

„Tautas Balsis" Nr. 44.
1936. g.

Brīnumainā pārmaiņa.

1. nov. pāri 90 gadu no mūsu tautas gara mantu mīļās Fr. Brīvzemnieka dzimšanas dienas. Fr. Brīvzemnieku līdz nāvei to latvju atmodas mūžu bij mantās, to jaunās vārdmākslas un dzejniekam Brīvzemnieku, tās māsēn Frici Freilands, dzimu 1846. g. 1. nov. Dimdemī, Rokaišu krogā, un arī tālāk dzīvojot par sēdlinieku. Vecākais dēls izpelnījās ar Valdemāru ne latviešu, un vēlāk izvandījās latviešu pulkā.

Brīvzemnieku mirsa 15. sept. 1807. g.

Rīgas. Reģistrēts Rīgas Centrālais nams,
Mūsu M. Valdemārām

Rēga
716

I, 1965. g., 265. lpp.

Fricis Brīvzemnieks.

Īsts vārds F. Treilends.
1846. 1. XI Ronaiņos (Hitpules pagasts) – 1907. 15. IX Ropažos).

Folklorists, literāts. 1866. g. beidzis mācītāju skolu Gorno-Dubnas pilsētiņā lasījis lekcijas Maskavas universitātē, 1873–87. skolotājs Rēzeknē un Maskavā, 1887.–1907. baltmāsu inspektors Latvijā. Kādu laiku dzīvojis Brīvzemnieks dzimtā folkloristika, vācu un latviešu mutvārdu sacerējumu vākšanā. Brīvzemnieka darināts apmēram 80 dziesmām, tautaspasakām, Pušķīte, N. Meness, N. Gogoļ, F. Tillera u. c. sastādīts darbus, rakstījis par A. Spāģi, A. Kronvaldu, M. Lomonosovu. 1872. g. K. Veldemāra redzētā ceļā kopā ar citām ekspedīcijām sastādījis „Krievu-latviešu-vācu vārdnīcu". Brīvzemnieks darbojās Maskavas Universitātes dabaszinātņu, antropoloģijas un etnoloģijas dzīvojamā biedrībā, vēlāk latviešu etnoloģijas un folkloras materiālu krājumā. Publicējis folkloras krājumu „Сборник этнографических и этнографических статей о России и странах ей принадлежащих" (2, 1873; 1118 latv. t. dz.) un „Материалы по этнографии латышского племени (1881; 1707. latv. sarāmzīmēti, 1682 mīklas, 717 burtmīklas, bērnu mācīšanas metodes). Brīvzemnieka ir pirmo latviešu pasaku krājuma

...čtejs („Сборник материалов по этногра-
...", 2, 1887; „Чтения бассов рассказов" 1887).

K. Straj's.

Darbi:

1) Raksti 1-4, R., 1909.-14.

Literatūra:

1) Latviešu literatūras vēsture, 2, R., 1963.

№ ~~793~~ 716. Могила Фрица Бривземниека.

Могила находится в Пролетарском районе г.РИГИ на Большом кладбище ул.Миера.

Фриц Бривземниек /наст.имя Трейланд/ /1840-1907/. Родился в Айзпутском уезде в семье ремесленника. С большим трудом ему удалось получить образование. После окончания Айзпутской уездной школы в 1864 г. поступил в школу землемеров, которую окончил в 1866 г. После окончания школы работает в канцелярии землемеров в Москве. Здесь он установил связь с Валдемаром и Бароном, проживающими в то время в Москве, а также со славофилами Аксаковым, Катковским и др. В 1872 г. выходит его русско-латышско~~-~~-немецкий словарь. Вскоре он сдал экзамены на получение права преподавателя гимназии, после чего преподает немецкий язык в Рязаньской прогимназии. С 1887 по 1904 г. работает школьным инспектором в Кулдиге, Либаве, Риге.

Бривземниек выступает как поэт, публицист, школьный деятель и фольклорист. По общественным взглядом он реформист. Подобно другим деятелям периода младолатышей, он любит свой народ, ненавидит крепостничества и немецких баронов. Стоит за дружбу русского и латышского народов. Но в его взглядах нет демократизма. Слаб он как поэт и переводчик. Его главной заслугой является работа по собиранию и публикации латышского фольклора. Собирание фольклора он производит по программе выработанной Обществом любителей естествознания, антропологии и этнографии, основанного в 1864 г. в Москве. По заданию этого общества Бривземниек собирает фольклорный материал латышского народа. ~~xxxxxxxxxxxxxx~~ Составленный им сборник латышских народных песен был издан Обществом в 1873 году. Сборник пословиц и загадок собранных Бривземниеком

выпущен в 1881 г. Сборник латышских сказок на русском языке вышел в 1887 году.

Часть собранного фольклорного материала - песни, он передал Барону, сказки - Лерху-Пушкайтису. Независимо от дальнейших исследований в области фольклора Бривземниеку принадлежит честь основоположника научного исследования латышского фольклора. Бривземниек считает фольклор как объект научных исследований, как отрожение народной жизни и стремлений. Бривземниек особенно подчеркивает необходимость ознакомления с латышским фольклором русского народа. "Для нас, маленького народа, очень важно, чтобы другие народы, особенно русский народ, о нас больше всех знал, больше всех нас заметил" - пишет Бривземниек в 1877 г. в "Латышской Газете" № 38.

Бривземниек умер 15 сентября 1907 г. в Ропажах. Похоронен в Риге на Большем кладбище рядом с Вольдемаром. После смерти тут же похоронен Кр.Барон. Могилы Барона и Бривземниека находятся рядом в одной живой ограде. На могиле имеется надгробная плита с надписью: "Fricis Treilands-Brīvzemnieks. dzim. 1846.g.1.nov. mir. 1907.g.15.sept." /Фриц Трейланд-Бривземниек род. 1 ноя.1846г. умер 15 сен.1907 г. Рижское Латышское Общество"./

Источники:

1/ A.Vičs. Fricis Brīvzemnieks 1925.

2/ Краткые сообщение /Ин-та Этнографии АН ЛССР/ вып. XVI. 1950г. 55-58 стр.

3/ Karogs 1946.g. Nr.11/12.

4/ Latviešu Avīzes 1877.g. Nr.38.

Справка составлена 10 ноября 1955 научном сотрудником Ин-та истории АН Латв.СС

ВСаl

„Hallo, Lietuvos", 1937 m. Nr. 407.
no 12.-18. sept.
(Radiofono programos Žinotis).

Frieda Bruzemnina.

15. sept. pernai 30 metų nuo baltos gėlės mente mirties, Fr. Bruzemnina mirė dienos.

Fr. Bruzemnina, kito vardo Freulands, dzimusi 1846 m. 1. nov. Bizputes „Ronaižos". Vienu tėvu kyla kilimas iš vokiečių kunigų rūšies. Tuomet gerai Freulandų pirmene pėtyje atrodė ir dizputė. Fr. Bruzemninos tėvas kopitas ir kopėtinis ir turi didžią ūkinę sėkmę. Vėlesniais metais 9 m. mirus tėvui Fr. Bruzemninai teko nelaimė. Ji nuo tėvo turėjo tik baltos gėlės mentą ir vienintelė, ir tas išpaidavo už Fr. Bruzemninos.

Pirmo sykio Bruzemninos atmenėja Ronaižos, prie kam dizputės aprinko sykio 1864 m. vėjų ūkėjės dorų mėnesinės sykio. Kiekvienais ir vienomis, vėjų tas išpaidavo ir tr. Valdemarų, vėjų vienas kelis drangi ir kopėja dešimt dešimtji. Vienas Bruzemninos ūkėjės

skolō par bērnenkustēju. un intere-
par bērnību un ģimenē.

Jautājumi no vecākiem etnogrāfiskā
-kā līdzekļu, kādi dzīvo uz Vācijas
Latvijā un apceļojot ģimenēs vienu Lat-
vijas novadu, ārzemēs ari citu not
par mūsu. Par šādām par mūsu
mūsdienu vārdu vārdīgā pārāk vārstu
laikrakstos.

Jēgnēi skolotāja tēvoņa Fr. Brā-
vumāna darbojās kā skolotājs, vispirms
Lēzenē pirmkārt kā vēsu vecākais pa-
gasta skolotājs un vēlāk Vācijas pro-
pirmkārtā un pirmkārtā. Par pirmkārtā
skolotāju viņš darbojās līdz 1897. g., kad
viņu ievēlē par bērnu skolas inspektoru
Lepajā un vēlāk Rīgā. Šādām
inspektora amatu Brīvumāna atstāja
1902. g., jo viņu pārnamenēja Jaunās
apgaismotāju sabiedrībā, kā sekretāru
vadīšanai vēlāk pie Rīgas mācītāju
apgabala. Sabiedrībā nesēdēja atā viņš
izbrauca vasarās uz Ģīmēm, uz
dzīvēji no turienes, aprakstot Rapaža,
un 1907. g. mira.

Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1922.g. N: 11

Brīvzemnieka premijai.

Šī gada 15.(2.) sept. pagāja 15 gadu, kamēr Brīvzemnieks mira. 20.(7.) sept. 1907.g. viņu guldīja zemes klēpī Rīgas Gertrudes Dzīvojas kapsētā. Pie viņa kapa bija sapulcējušies pārstāvji vai no visām latviešu organizācijām, ar liela daļa latviešu inteligences. . . . . .

Pēc bēru ceremonijas apspriedās daži latviešu intel. locekļi, no tumšām dant Brīvzemnieka premijai par labu. Nodibināja Brīvzemnieka komiteja, pastāvēja divi komitejas: Brīvzemnieka raksts un Br. premiju komiteja. Tās sāka ar darbošanās . . . . par raksta komitejas rosīgāko locekli bija sholotājs J. Krūkans. . . .

Bet tad uznāca kari. . . . Izbrauca no Rīgas ar vai visi Br. komitejas locekļi, starp tiem Krūkans un Treilande kungs. Saņēmto no Brīvzemnieka attrecošo materiālu latviešu daļa palika Rīgas Latv. biedrībā. . . . Pari rosīgākie Br. komitejas locekļi vairs nepārnāca atpakaļ dzimtenē: 1916.g. pavas. mira Brīvzemnieka kungs (Otilija Treilande) Kislovodskā; tā pašā gada oct. Krūkans bēdīja savu darbīgo mūžu Elvā. Kad pēc kara un revol. beigām varēja Rīgā kamēr kārtīgu darbu, izrādījās, ka latviešu daļa materiālu par Br. bija gājuši bojā.

. . . . . .

Ir šaubīgi redzēt, ka tās nams, kur Br. dzīvoja visu to laiku, kad viņš bija Rīgā par skolu pārlūku, vienkāršais koka nams Torņakalnā, Mārijas-Dzirnavu ielā N:8, līdz pamatiem nogrūdīts. Cik dažam labam latviešu kultūras darbiniekam šis nams paliek mazpiemiņams. Ir nesen šaubīgi, bet latviešu nacionālai apziņai tādēļ apsveicami atrast uz Br. kapa kā vienīgo piemiņu akmeņa plāksni ar virsrakstu: „Staatsrat u. Ritter Friedrich v. Treuland 18 $\frac{20}{X}$ 45 – 19 $\frac{2}{IX}$ 07. Freunde."

. . . . . .

Teodors

Forma E-I

VĒSTURES PIEMINEKĻA APRAKSTS.

I. Nosaukums Friča Brīvzemnieka kaps
2
2. Adrese, īpašnieks(lietotājs) Rīgā, Rūdolfa kapos

3. Datējums
a) piemineklā
b) memoriālās plāksnes
4. Materiāls
a) piemineklā
b) memoriālās plāksnes melns marmors
5. Autors
6. Izmēri
a) piemineklā
b) memoriālās plāksnes 0,50 x 0,40 x 0,03
7. Tehniskais stāvoklis sadauzīts
8. Remonts,restaurācija
9. Izmantošana vērtībnīcā
IO. Apraksts

Uzraksts: „ Fricis Freilands - Brīvzemnieks
dzim. 1846. g. 1. nov.
miz. 1907. g. 15. sept.
Rīgas Pakrēsu biedrība "

MKPZPP Sastādīja:
I97__.g."__"

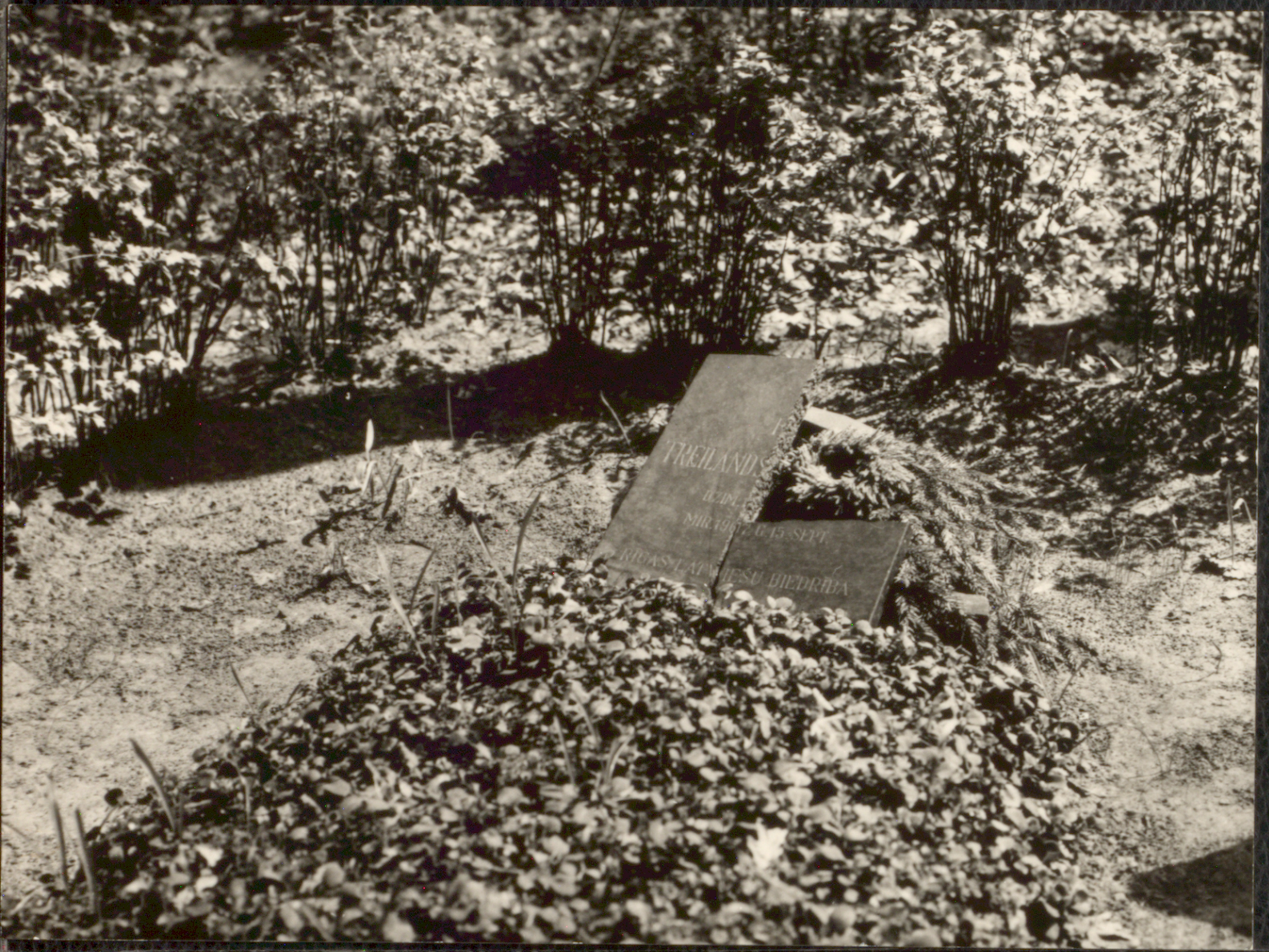
FREILANDS
MIR 19 AUG 15 SEPT
RIGASTAMNIEKU BIEDRIBA

CD - 0349

RĪGA, MIERA IELA LIELIE KAPI	FOLKLORISTU KR. BARONA UN F. BRĪVZEMNIEKA UN SABIEDRISKĀ DARBINIEKA KR. VALDEMĀRA KAPI	86405 IV

KOPIJA

6288

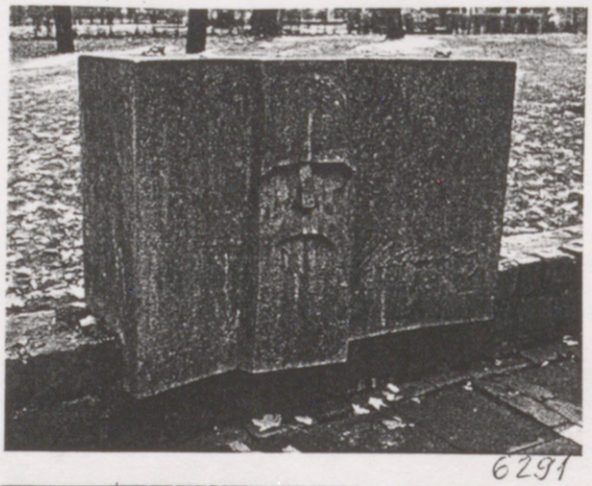

6291

6290

6289

6293

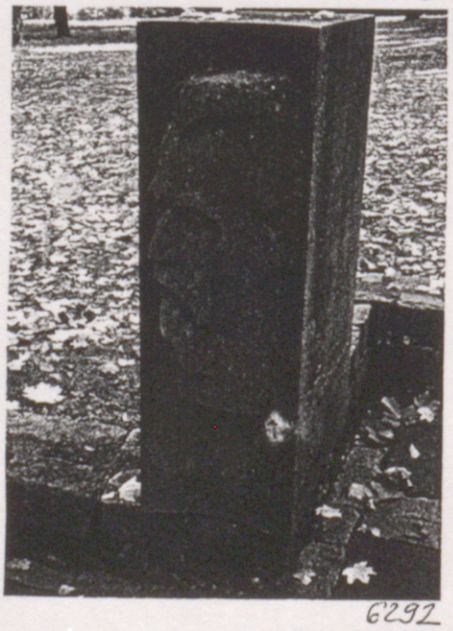

6292

FOTO: A. HOLMS 08.10.2006
NOF. J. GROSTIŅA 16.10.2008

3

Nr. 716

Šifrs

Nosaukums
Dzejnieka un folkloristu Friča Brīvzemnieka kaps (Treilanda)

Aizsardzība

Adrese
Rīgā, Lielos kapos (blakus Kr. Valdemāram)

Datējums

Autors

Materiāls
Marmora plāksne.

Izmēri
0,50 × 0,40 × 0,03 m

Tehniskais stāvoklis

Restaurācija

Apraksts

VKPAI Piemineklu dokumentācijas centrs
Dokumentu fonds
Inv. Nr. 7894-KM

Uzraksts: „Friedr Treilands-Brīvzemnieks
dzim. 1846. g. 1. nov.
mir. 1907. g. 15. sept.
Rīgas latviešu biedrība".

Bibliogrāfija

1) „Rīdzēja Brīdis", Nr. 160, 1927. g.
2) „Ketaci" Nr. 1777, 1927. g.
3) „Latvijas Ziņas". Nr. 207, 1937. g., Nr. 291, 1937. g.
4) „Daugavas Vēstnesis" 25. IX 1942. g.
5) „Brīvā Zeme" Nr. 246., 1935. g., Nr. 133, 1936. g., Nr. 168. 1932. g.
6) „Kurzemes Vārds", Nr. 16, 22. pūt. 1937. g.
7) „Hallo, Ketkijs", 1937. g. Nr. 407. no 12. – 18. sept.
8) „Latvijas Ziņas", 1935. g. 28. okt., 26. okt. 1935. g.
9) „Tautas Balsis", Nr. 44, 1936. g.
10) Mārtuss J. Brūzeniekam. Tautas darbinieka mūžs un laikmeta aina, Rīgā, 1932. g., 263 lpp.
11) Zeiferts Teodors. Brūzeniekam [Frics Treulands] Tautas darbinieka mūžs un laikmeta aina. I, Rīgā, 1929., 230 lpp.
12) „Brūtnieks", 1932. g. 9 (U. J. Brūzeniekam piemiņai).

Arhīva materiāli

Foto negatīvi

Atzīmes par pārbaudēm

Sastādīja: Datums

F-ka «Sloka» 1981 3000 69

Rīgas pils. dienas kapi | Frica Brīvzemnieka kaps. | MKPZPP arhīvs Inv. Nr. p 5234 II

8.

602

PADOMJU JAUNATNE Rīga - 5 NOV. 1986

DARBĀ AUDZIS KĀDA DIŽUMS

FRICIM BRĪVZEMNIEKAM — 140

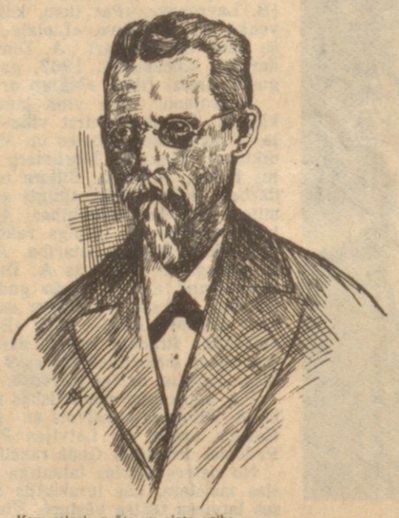

«Kam stipris prāts un cieta griba,
Tas daudz pēc ceļa neprasīs . . .»

Fricis Brīvzemnieks.
(1846.—1907.)

Istā censoņa garā mācījies un pabeidzis Gorku mērniecības skolu, Aizputes amatnieka Treilanda dēls Fricis ar 75 kapeikām kabatā un pāris grāmatu saiņiem rokās 1867. gadā ierodas Maskavā, lai uzmeklētu Krišjāni Valdemāru, sekotu dižā jaunlatvieša paraugam un darbos aplieciināto viņa vārdus:

«Krietnākie mācītie latvieši jaunekļi, — šī ir latviešu tautas rota, šie ir kareivji, kas iespēs tautai visu iegūt, kas tai vēl trūkst.»

Abi kurzemnieki saprotas jau pirmajā tikšanās reizē. K. Valdemāra vadībā Fricis Treilands sāk krievu-latviešu-vācu vārdnīcas sastādīšanu, straujā gaitā pārņem iniciatīvu un uz ilgiem gadiem iegūst ievērojamu lomu latviešu tautas garamantu vākšanā, pētīšanā un publicēšanā, izvērš publicista darbību gan krievu, gan latviešu presē, kā arī vēlāk gadu gaitā arvien dziļāk ietiecas latviešu tautskolu darba jautājumos. Viņa teicamās literāta dotības izpaužas gan spēcīgu jūtu caurstrāvotos jaunlatviskos dzejoļos, gan apcerēs par izcilām personībām.

Nākdams klajā ar darbiem, kuru mērķis — vairot nacionālās kultūras spēku un celt tautas pašapziņu, Fricis Treilands vēlas arī savam vārdam piešķirt jaunu skanējumu un jēgu. Un tāpēc kopš 1871. gada viņš sabiedrībā pazīstams kā Fricis Brīvzemnieks. F. Brīvzemnieka darbība latviešu folkloristikā vien ir patiesas apbrīnas un cieņas vērta: 1869. gadā veiktā pirmā ekspedīcija folkloras vākšanai Latvijā, 1873., 1881. un 1887. gadā izdotie apjomīgie latviešu folkloras vākumi (tautas dziesmas, pasakas, teikas, sakāmvārdi, mīklas, ticējumi), sākot ar 1877. gadu presē publicētie aicinājumi vākt visos novados tautas garamantas un glābt tās no pazušanas (kopskaitā vairāk nekā 40 rakstu), vērienīga un ārkārtīgi veiksmīga folkloras teicēju un pierakstītāju rosināšana un iesaistīšana lielajā kopdarbā (personiski uzmeklējot, nodibinot sakarus pa pastu), apceres par latviešu folkloru uzkrātajām vērtībām un to veidošanos vēstures gaitā. Protams, te goda vietā arvien jāmin tas milzīgais F. Brīvzemnieka darbs, ko viņš līdz ar K. Baronu un citiem iequldījis «Latvju Dainu» tapšanā, kā arī A. Lerha-Puškaiša monumentālā «Latvju pasaku un teiku» krājuma veidošanā.

«Mūsu laiki uz to dzenas — ļaužu dzīvi pārlabot. Bet ļaužu dzīvei ir dažādas puses un visas ir pārlabojamas,» — tā 1863. gadā Brīvzemnieka lasītajās «Pēterburgas Avīžu» slejās jaunlatvieši raksturojuši laikmetu, kurā tautai jāiekaro tiesības veidot savu saimniecisko, sabiedrisko un kultūras dzīvi.

Tādiem atmodas centienu paudējiem kā A. Spāgis, K. Biezbārdis, K. Valdemārs, J. Alunāns, K. Barons, A. Kronvalds un citiem ne vien jāpārvar valdošo aprindu nikna un sīksta pretestība, bet sarežģītā un ilgstošā darbā pacietīgi jāveic arī pašas tautas sagatavošana lielajam pārvērtību laikam. Un katrā lielu reformu un pat revolūciju laikmetā sabiedrības vadītājiem un iedvesmotājiem izvirzās jautājums: cik nobriedusi ir cilvēku apziņa, lai viņi spētu pareizi novērtēt attiecīgo momentu vēstures ritumā un savukārt laikus un pareizi rīkoties, parādot savu nostāju ne tikai vārdos, bet arī cīņās un, protams, radošā jauncelsmes darbā.

Jaunlatviešos un viņu sekotājos arvien pastāvējusi noturīga rūpe par katra tautas pārstāvja tikumisko augsmi un spēju ziedot arī savus spēkus sabiedrisku mērķu sasniegšanai. Kopējām pūlēm sūri grūti nākas pārvarēt daždažādus savtīguma, savrupības, aprobežotības, lētticības, liekulības, bailības, apsikuma un gļēvas pielāgošanās veidus.

Ne jau uzreiz atgūstama gadsimtiem slāpētā verdzināto cilvēku pašapziņa un drosme patstāvīgi rīkoties, jo vēl īsti nav arī stabilu, neaizskaramu pozīciju ne saimnieciskajā, ne tiesiskajā, ne politiskajā laukā. Arī jaunās inteliģences pulciņš vēl pavisam neliels. Tāpēc patriotiskās gaitas sācēji meklē arvien jaunus spēkus kopējam darbam un, protams, cenšas tādus izaudzināt.

Jau 1870. gadā, kad Maskavas latvieši sāk kopējā pulciņā vienot savus spēkus, lai varētu sekmīgāk strādāt un cīnīties savas apspiestās tautas un dzimtenes labā, F. Brīvzemnieks ar neviltotu entuziasmu un rezultatīvu darbību savu tautiešu vidū ir ieguvis vienu no nozīmīgākajām lomām. Viņš cenšas izmantot savu autoritāti jaunatnes audzināšanā. Ne velti viens no šā svarīgā latviešu inteliģences kopdarba līdzdalībniekiem — Krišjāņa Barona dēls Kārlis var liecināt: «Latviešu literārisko vakaru dvēsele bija Brīvzemnieks, un pie viņa visbiežāk noturēja sapulces.»

Kad 1887. gadā F. Brīvzemnieks pēc K. Valdemāra ieteikuma pārceļas uz Latviju, lai darbotos tautskolu inspektora amatā un nereti gluži izmisīgi pūlētos nosargāt dzimtās valodas tiesības latviešu skolās, kur tās tolaik bīstami apdraud cariskā režīma noteiktā pārtautošanas politika, viņš joprojām sirsnīgi rūpējas par Maskavā palikušajiem draugiem un kādā vēstulē K. Valdemāram raksta:

«Kā nu Jums, visiem mīļiem maskaviešiem labi klājas? Vai vakarojat silti censīgo, jauno tautiešu pulkā? Jā, tos jaunos mums vajag drīz palīgā, lai, spēkiem gurstot, nav jāatkāpjas no grūtās, bet svarīgās pozicijas . . .»

Literāta J. Velmes atmiņās par F. Brīvzemnieku lasām: «. . . Viņš nevarēja ieredzēt, ja studenti par maz nodarbojās ar latviešu lietām un, pēc viņa domām, pienācīgi nesagatavojas, lai vairotu derīgu tautas darbinieku skaitu.»

Kādā rakstā, uzrunādams vecākus un skubinādams tos sūtīt savus bērnus augstākās skolās, F. Brīvzemnieks tomēr liek ikvienam pie sirds arī šādu mācību:

«Bet par visām lietām — nenokūstiet paši savu bērnu audzināt. Nelepojieties nekad ar to, ka jūsu bērns smalks vācu jaunskunqs vai smalka vācu frelleinīte, bet gādājiet, ka tie izauq par strādīqiem latviešu bērniem, kam qudra qalva un tīkla sirds, kas savus vecākus, savu tautu ne mūžam neaizmirst un to parāda krietnos darbos.»

Tiem tēviem un mātēm no vecākās paaudzes vidus, kas, F. Brīvzemnieka vārdiem runājot, «no dienišķām nastām un rūpestiem nokusuši, sākuši izmisuši šaubīties par tēvijas nākotni», viņš liek vērīgi ieskatīties savu bērnu acīs: «. . . tur jūs lasīsiet qaiši tēvijas nākamību. Jūs smelsieties jaunā cerībā, jaunā drošībā un sapratīsiet, kas jums kā vecākiem, kā audzinātājiem, kā mācītājiem svēti piepildāms.»

Šajā pašā rakstā, ko F. Brīvzemnieks licis ievadā savai 1874. qadā radītajai apcerei par izcilo krievu zinātnieku Mihailu Lomonosovu, atrodam apqalvojumu: «. . . mēs īpaši dāvinām mūsu rakstus tautas jaunai audzei. Uz jauno audzi qul mūsu labākās cerības. Mēs, mūsu vīru audze, vēl diemžēl daudzkārt — dzīvē un darbā — ar nebrīvu laiku atliekām saistīta.»

Pats izglītības gaitās piedzīvojis daudz sūruma un grūtuma, F. Brīvzemnieks saprot, ka nacionālās un šķiriskās apspiestības apstākļos tieši Baltijas skolās jo krasi izpaužas valdošo aprindu centieni — atsvešināt latviešu jauno audzi no mājām un saviem zemnieku cilmes vecākiem (saindējot ar aplamu lepnību), atraut no tautas un dzimtenes (padarot par savtīgiem, pakļausīgiem cariskā režīma kalpiem).

Jaunlatvisko ideju iedvesmots, ticēdams progresīvām pārmaiņām visā sabiedrībā, kas arī latviešu tautu vedīs arvien lielākā brīvībā, apgaismībā un saimnieciskā spēkā, F. Brīvzemnieks izsaka pārliecību, ka jaunā laika gars iestrāvos arī jaunatnē un to glābs no varas vīru jaunprātīgajiem tikojumiem! «Pēc skolas laika mūsu jaunā audze tomēr nāks sabiedrībā — mūsu laika gara pilnā vārā. Un kas atturēsies pretī šim dragādamam un radīdamam varonim — laika garam? Kurš pārdrošnieks šaus savus spēcīgos nagus laika riteņa spieķos?»

Ne jau vienmēr labā griba un entuziasms ir pasargājuši arī pašu Brīvzemnieku no veltīgiem meklējumiem, rūgtiem maldiem, vilšanās sāpēm, nožēlojamiem pārpratumiem, nepamatotiem pieņēmumiem — tāda ir tā laika pretrunu pārpilnā, sarežģītā dzīve. Bet saklausīt laikmeta aicinājumu un kalpot tam saskaņā ar tautas interesēm un savu sirdsapziņu — to gan viņš arvien ir dedzīgi un godīgi vēlējies.

Līdzās saimniecisko un tiesisko jautājumu risināšanai kopdarba centrā joprojām ir dzimtās valodas prestiža nostiprināšana un tās pacelšana izkoptas jaunlaiku literārās valodas kārtā, laicīgās literatūras vispusīga attīstīšana, bibliotēku un tautas namu dibināšana, koru kustības izvēršana visos Latvijas novados, teātra attīstīšana, arvien plašāka tautskolu tīkla veidošana, kur realizētu tautai derīgu un laikmetam atbilstošu izglītības programmu.

Rakstot par laika garu un tā prasībām, Brīvzemnieks it labi saprot, cik svarīga vieta nacionālās atdzimšanas gaitā pienākas tautas qara izpaudumiem literatūrā, mākslā un latviešu zinātnes sākumos. Tāpēc arī tajā pašā 1869. gadā tautiešus, kas Garlība Merķeļa simtgades svētku reizē Katlakalna kapos atklāj šī latviešu tautas labvēļa un aizstāvja kapa pieminekli, aizsniedz visai zīmīgs apsveikuma teksts. To parakstījuši F. Brīvzemnieks, K. Valdemārs, K. Barons un A. Spāgis. Turklāt šoreiz jaunā Brīvzemnieka vārds ražīgi tēlu, kas allaž stāvējis uz viņa rakstāmgalda, Brīvzemnieks var pārdomāt — kādā veidā katra apspiestā tauta iet brīvības vārdā uz savu Romu, kādi cīņas līdzekļi tai iespējami un piedabīgi.

1902. gadā Brīvzemnieks raksta savam draugam R. Rengartam par tām pārmaiņām Rīgā, Liepājā, Jelgavā, Tukumā un citās Latvijas pilsētās, kas raksturo progresīvo sabiedrisko spēku arvien lielāku pieaugumu un līdz ar to — demokrātiskās literatūras panākumu strauju kāpumu:

«Ievērojot, ka latvieši še reprezentē demokratisko iedzīvotāju pusi, jāliecina, ka latviešu lietas uzvara būs kultūras un progresa uzvara. Arī literatūra ātri attīstās. Ar savu līriku tā tiešām var lepoties. Stāstu literatūra plaukst acim redzot.»

Lai gan vēl gadsimtu mijā nacionālās un šķiriskās pretišķības Baltijā ir sevišķi cieši samezglojušās, F. Brīvzemnieks tomēr gaida drīzu pavērsienu visā sabiedriskajā un kultūras dzīvē. Vēstulē R. Rengartam 1903. gada 27. septembrī F. Brīvzemnieks šādi raksturo latviešu sabiedrības noskaņojumu Rīgā:

«Visi cerēt cer, ka nākotne būs labāka, nekā tagadne. Un šī cerība cilā un stiprina garīgos spēkus un centienus.»

Protams, jau sen F. Brīvzemnieks ir ņēmis vērā, ka arī pašā latviešu tautā visās dzīves jomās rodas arvien lielāka uzskatu dažādība un bieži vien, pretējus viedokļus aizstāvot, cits citu pat negrib laist pie vārda. Viņš aizstāv brīvu polemiku, kurā plaši un vispusīgi

* Piemiņas brīdī Lielajos kapos pie Krišjāņa Barona kapa 1986. gada 31. oktobrī.

G. KRAUZES foto

Laikā, kad par spīti baltvācu muižniecības un cara valdības ierēdņu prettautiskajai politikai visā Latvijā neapturami aug un pieņemas spēkā nacionālā kultūra un izglītība, Brīvzemnieks ne vien augstu vērtē jaunās inteliģences sabiedrisko lomu, bet arī skaidri apzinās tās pienākumus. Saskaņā ar viņa pārliecību: «. . . ievērojot šo Latvijas spirgtu dzīšanos pēc gaismas, latviešu rakstniecība nedrīkst atsacīties no savas pilnīgas darbu daļas. Rakstniecībai arī jāmāca, rakstniecībai jāmudina, jāstiprina, jādūšina uz krietnu, pastāvīgu cenšanos.»

No visiem tiem, kas grib atklātībā raidīt savas dzejas rindas, Brīvzemnieks prasa iejusties tautas priekos un bēdās, tās ilgās un cerībās. Arī jaunlaiku dzejniekā viņš vēlas ieraudzīt tādu vīrestības tikumu, kāds piedabīgs senlaiku teiksmainajam burtniekam:

«Tam šķēps un kokle jāskanda,
Lai tautu spēcinātu.»

— — —

«Un tautas vīriem spēki auq,
Tie cīnās vietu vietām,
Gan cietas bruņas vāciešiem,
Bet latvjiem — dūšas cietas.»

Savā dzejā Brīvzemnieks reizi no reizes atqādina, ka mūžsenā cīņa pret alkatīqo un nežēlīqo svešzemnieku varu joprojām turpinās, un tāpēc ar lielu sparu aicina:

«Uz priekšu, brāļi, visi
Pret tautas naidniekiem!
Par tēviju, par godu
Mēs, latvji, stāvēsim!

— — —

Lai trīc tautas naidnieki —
Sirdī liesma, rokā šķēps!»

Vēsturiskie apstākļi pakāpeniski mainās apspiestajai tautai par labu gan Latvijas laukos, gan arī pilsētās. Tāpēc F. Brīvzemnieka dzejas tēlos pamatoti pausta ticība īsto Rīgas saimnieku galīgai uzvarai šajā svešu kungu valdītajā lielpilsētā. Tie ir varenie gājieni uz dziesmu svētkiem ar «Ligo» karogu priekšgalā, kuri Brīvzemniekam un viņu domubiedriem ir devuši visskaidrāko liecību par tautā atraisīto garīgo rosmi. Dziesmotie pulki ar savu kultūras spēku ir ienākuši Rīgā. Tiem ir atdarījušies Rīgas vārti kopš pirmajiem latviešu vispārīgajiem dziesmu svētkiem. Un, skatoties uz Džuzepes Gapubliskā veidā var uzstāties dažādu pārliecību ļaudis, mēģinot atsijāt tautas interesēm atbilstošo un derīgo, cenšoties atklātā sacensībā argumentēti pierādīt savu taisnību, vērīgi uzklausot un pārbaudot arī pretinieka domas.

Kādā no saviem avīžrakstiem F. Brīvzemnieks jau 1871. gadā paudis tajos laikos tik grūti īstenojamu vēlmi:

«Ikkatram godīgam, apgaismotam cilvēkam mūsu dienās vajadzētu zināt, cik derīga un vajadzīga ir svabadu domu svabada izsacīšana. Domu un spriešanas svabadība ir prāta apgaismes — šīs labākās, cienīgākās dzīves raditājas, auglis un cēlējs.»

Mūža pēdējās dienās, smagas slimības mākts, viņš slevai diktē memuārus, kuros atqādināta arī kāda zīmīqa epizode no 1869. qada ekspedīcijas pieredzes:

«Pēteri Alunānu apmeklēdams, atradu pie viņa kādu dedzīqu, apdāvinātu jaunekli, Jelqavas ģimnāzijas augstākās klases skolnieku Aleksandru Vēberi, kurā sarunā ar mani visai stipri uzsvēra latviešu saimnieku kārtu, uz ko piebildu, ka 40 000 latviešu saimnieku qan būs par maz, lai kuplāk un pilnīqāk uzplauktu latviešu rakstniecība un latviešu tauta vispār, ka tādēj būs qan pienācīqi jāievēro arī latviešu tautas lielākā daļa — kalpi u.c.»

Šādas nostājas spilgtus apliecinājumus mēs atrodam gan F. Brīvzemnieka literārajā, gan folkloristiskajā, gan pedagoģiskajā darbībā. Tāpēc arī tautas vairākumā Brīvzemnieka vārdam arvien saglabājusies laba skaņa un arī mūsdienās mēs to varam pieminēt, izrunāt un rakstīt ar īpašu cieņu un mīlestību. Reiz savā dzimšanas dienā (1870. g.) F. Brīvzemnieks rakstījis uzmundrinošus vārdus tiem vīriem, kam visās laikmeta cīņu vētrās jānoturas gluži kā stipriem ozoliem:

«Bet atnāks ziedonis, kad brīvās rokās
Dos latvjiem to, ko liedza ilgi, bargi,
Tad tauta uzsauks jūsu darbiem: slava!»

Aizritot Friča Brīvzemnieka 140. dzimšanas dienai, mēs varam atzīt, ka viņš godam iederas šo krietno vīru pulkā.

ROMĀNS PUSSARS,
Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja vecākais zinātniskais līdzstrādnieks

Rakstā izmantoti fondu materiāli no Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja, kā arī no ZA Fundamentālās bibliotēkas J. Misiņa reto grāmatu un rokrakstu nodaļas.

KARĻA MIESNIEKA zīmējumu reproducējis
JURIS KRIEVIŅŠ

7.

Rīgas pils. dīķi kapi	Friča Brīvzemnieka kapi.	MKPZPP arhīvs Inv. Nr. p 5233 II

Pionieris Rīga

«PIONIERIS» PIEKTDIEN, 1986. GADA 31. OKTO

Literārais KALENDĀRS

FRICIM BRĪVZEMNIEKAM 140

Ziemcietis

Ziemcietis — sīkstais, sasalušajā zemē un sniegos ieputinātais dēsts, kas pavasarī pirmais ceļ zaļu lapu cepuri, sveicinādams sauli un zilo debesi. Ziemcietis — tas ir dzejnieka Friča Brīvzemnieka iemīļotākais apzīmējums cilvēkiem, kas klusi un neatlaidīgi strādā noteiktam dzīves mērķim, šī mērķa labā panes neskaitāmas grūtības.

Par ziemcieti Fricis Brīvzemnieks, piemēram, dēvē pirmo lielo krievu zinātnieku Mihailu Lomonosovu, viņa dzīvesstāstu latviešu lasītājam pasniegdams 1874. gadā. Lomonosova dzīvesgājumā, viņa dedzīgajā tieksmē pēc izglītības, viņa milzu darbā, izplatot dzimtbūšanas nomāktajā Krievijā sava laika nozīmīgākās zinātnes atziņas, Fricis Brīvzemnieks redz daudz radniecīga savu laikabiedru — jaunlatviešu liktenim.

Fricis Brīvzemnieks ir viens no tuvākajiem Krišjāņa Barona un Krišjāņa Valdemāra draugiem un palīgiem, kaut arī ir par tiem krietni jaunāks. Viņš dzimis 1846. gada 1. novembrī Aizputes apkārtnē, Rokaišu krogā, krodzinieka un seglinieka Jēkaba Treilanda ģimenē.

Friča agro jaunību dziļi ietekmē saskare ar sava novada bagāto folkloru, īpaši ar tēvmāmiņas tautasdziesmām. Un iepazīšanās ar «Pēterburgas Avīžu» pirmajiem gadagājumiem, jaunlatviešu atklātā uzstāšanās par vācu muižnieku apspiestās tautas interesēm, dedzīgais aicinājums izglītoties, strādāt «grūtdienu», nabadzīgo darba cilvēku labā.

Kaut gan Treilandu ģimenes materiālais stāvoklis ir nedaudz drošāks nekā lielum lielai latviešu zemnieku daļai, izglītības iegūšanai tēvs var palīdzēt ļoti maz. Jaunietis tāpēc dodas uz skolu, kur var saņemt «kroņa» (valdības) stipendiju — mācās par mērnieku Mogiļevas guberņā, Gorkos. Bet pēc tam ierodas Maskavā, lai strādātu mērniecības kantorī. Šeit ātri izveidojas draudzība ar Valdemāru, nodibinās cieši kontakti ar Voroņežas guberņā strādājošo Baronu, ar latviešu studentiem — maskaviešiem.

Krišjānis Valdemārs iesaista savu jauno draugu ļoti nozīmīgā pasākumā — pirmās krievu-latviešu-vācu vārdnīcas sastādīšanā. Veidojas latviešu pulciņš jeb «Maskavas latviešu vakari», kuros tiek risināti tautas izglītības, kultūras izplatīšanas, folkloras vākšanas jautājumi. Šeit jaunais dzejnieks un publicists Fricis Treilands arī iegūst pseidonīmu — Brīvzemnieks un drīz vien kļūst par «Latviešu vakaru» pašu aktīvāko dalībnieku.

No darba mērniecības kancelejā viņš aizlien un sāk strādāt par skolotāju. Skolotājā amats ne tikai tuvāks Friča Brīvzemnieka interesēm, tas dod arī vairāk laika un iespēju citiem garīgiem darbiem, kaut arī daudzajām iecerēm un pasākumiem tik un tā nākas veltīt daļu naktsstundu. Tas, protams, nav viegli. Taču Friča Brīvzemnieka dzīves vadmotīvs ir:

Kam stipris prāts un cieta griba,
Tas daudz pēc ceļa neprasīs;
Caur tumšiem mežiem, bieziem mūriem
Tas ceļu sevim izlauzīs.

Šis un vairāki citi «Uzmudinājumi» un «Tēvijas dziesmas» padara Frici Brīvzemnieku par vienu no populārākajiem pagājušā gadsimta 70. un 80. gadu dzejniekiem. Viņa dzejoļi «Krīvu krīvs», «Veco daugavnieku dziesma», «Skolnieks», «Tautas ozoliem» kļuvuši par latviešu lirikas pamatfonda sastāvdaļu, tās attīstības ceļa raksturotājiem.

Pats galvenais Friča Brīvzemnieka darbs kopš ierašanās Maskavā ir mūsu folkloras vākšana. Viņš kļūst ne tikai visa lielā pasākuma pirmais īstais organizētājs, bet arī gadiem ilgi ir centrs, ap kuru viss griežas. 1878. gadā Fricis Brīvzemnieks nodod Krišjāņa Barona rīcībā pāri par 10 000 tautasdziesmu.

1887. gadā viņš atgriežas Latvijā un sāk strādāt latviešu skolu pārveidošanā.

Vēl mūža nogalē kā savas dzīves skaistāko un spilgtāko notikumu Fricis Brīvzemnieks atceras pirmo latviešu folkloras ekspedīciju 1869. gadā. Līdzekļus šim nozīmīgajam pasākumam piešķir krievu zinātniskās biedrības. Taču ceļot nākas vienam pašam. Dzejnieks kājām izstaigā Latgali, Daugavas krastus, dzimto Kurzemi, Vidzemi. Satiekas ar jaunajiem latviešu kultūras darbiniekiem Rīgā, iepazīstas ar veco tautskolotāju Ernestu Dinsbergu Dundagā, viņa draugi kļūst Piebalgas jaunieši — Matīss un Reinis Kaudzītes, Andrejs Pumpurs, Jēkabs Pilsātnieks.

Uz Maskavu Fricis Brīvzemnieks aizved pāri par tūkstoš tautasdziesmu pierakstu, bagātu teiku, parunu, sakāmvārdu, etnografisko aprakstu krājumu.

1873. gadā — Pirmo vispārīgo latviešu dziesmu svētku gadā — Maskavā iznāk viņa sastādītais tautasdziesmu kopojums krievu un latviešu valodā ar tēlainu mūsu mutvārdu poēzijas raksturojumu.

1881. gadā šim izdevumam seko sakāmvārdu, mīklu, parunu, buramvārdu grāmata divās valodās, par kuru Fricis Brīvzemnieks saņem Dabaszinātņu, antropoloģijas un etnogrāfijas draugu biedrības lielo sudraba medaļu.

Bet 1887. gadā krievu lasītāji saņem plašu mūsu pasaku tulkojumu, un latvieši — jaunatnei domātu 27 pasaku krājumu «Mūsu tautas pasakas».

Ar krievu valodā sagatavotajiem izdevumiem Fricis Brīvzemnieks pirmām kārtām grib pievērst latviešu folkloral cittautu zinātnieku uzmanību. Un tas viņam arī izdodas. Studentiem filologiem, piemēram, universitātes gala eksamenos Maskavā šajā laikā jāzina stāstīt par Brīvzemnieka sastādīto latviešu tautasdziesmu izdevumu.

Fricis Brīvzemnieks prot ierosināt ne tikai desmitiem, bet pat simtiem folkloras pierakstītāju. Viņa mudināti, bagātus tautasdziesmu, teiku, pasaku materiālus Krišjāņa Barona «Latvju dainu», Anša Lerha-Puškaiša vēstītājas folkloras izdevumiem piesūta vācēji no visiem Latvijas novadiem. Taču vākšanas rezultātu Fricis Brīvzemnieks uzskata tikai par vienu ieguvuma daļu. Otrs, ne mazāk būtisks ieguvums ir vienkāršā darba cilvēka audzināšana lieliem kopīgiem pasākumiem, lieliem nākotnes uzdevumiem. Fricis Brīvzemnieks raksta:

«Neviens nezina savu mūža galu. Bet to gan zinām, ka ilgi pēc mums vēl mūsu tauta dzīvos. Kad darbu viens strādā, tad daudzkārt darbs nomirst līdz ar darītāju. Ne tā klajais tautiskais kopdarbs. Kopā strādājot, izplatās arī domas, saprašana, mīlestība uz strādājamo darbu, kopā klaji strādājot, jauni strādnieki rodas, jauni strādnieki iesīlst, kas darbu var turpināt, kad pirmais uzbudinātājs jau ieročus nolicis pie malas. Caur to, protams, darbs dabū cietāku pamatu, cietāku nākotni, caur to viņš īsti paliek par **tautisku.**»

Fricim Brīvzemniekam dzīvam esot, viņa lielais darbs gan atnesa dziļu tuvāko līdzstrādnieku cieņu, bet nevis dižu slavu. Mūža novakare bija samērā vientuļa, tā pagāja smagā slimībā, kas bija iegūta no pārpūles skolā, strādāšanā naktsstundās, sarūgtinājumos par nerealizētajām iecerēm. Dzīvesbiedre Otīlija Frici Brīvzemnieku šajā grūtajā laikā bieži dēvēja par savu ziemcieti, kas salā un krēslā gaida pavasara atgriešanos.

Dzejnieks mira 1907. gada 15. septembrī.

Nedaudz aizmirstajā, senatnīgajā ziemcieša vārdā Frici Brīvzemnieku varam dēvēt arī mēs — Fricis Brīvzemnieks ir pamatlicējs milzīgam kopdarbam, kas nemirst līdz ar pirmo darītāju. Katrā nākošajā paaudzē folkloras vākšanā iesaistās arvien jauni darbinieki, folkloras izpratnē — arvien jauni pētnieki, interpretētāji, mākslinieki. Līdz ar viņu darbu atdzīvojas mūžam dzīvā ziemcieša — Friča Brīvzemnieka piemiņa.

Saulcerīte VIESE

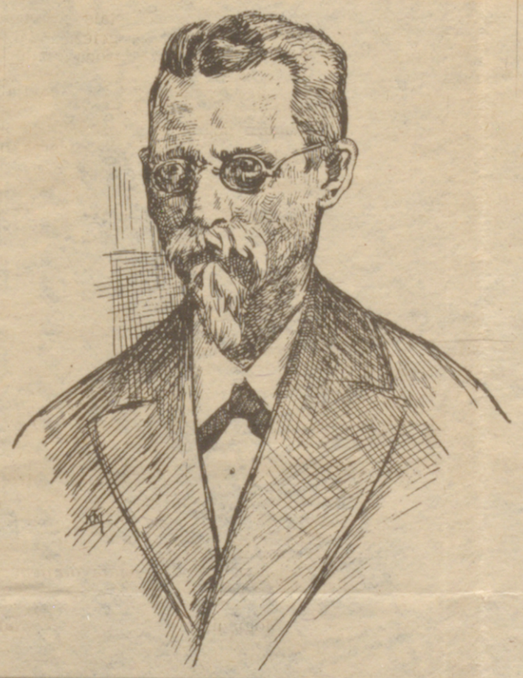

Maskavas latviešu vakaru dalībnieku grupa 1876. gadā. Pirmajā rindā no kreisās: Fricis Brīvzemnieks, Krišjānis Barons un Krišjānis Valdemārs.

J. Krieviņa foto-reprodukcija

MKPZPP arhīvs
Inv. № 10165
3150-1

II-(ud)

2.5.7I6.-I0.p.2I. 6.

PSRS KULTŪRAS MINISTRIJA ● PSRS KULTŪRAS UN VĒSTURES PIEMINEKĻI

(indekss)

~~LATVIJAS PSR~~ Kultūras ministrija

(republikāniskās pieminekļu aizsardzības iestādes nosaukums)

Adrese Rīgā, Lielos kapos.

(pilsēta, rajons, ciema padome, apdzīvota vieta)

UZSKAITES KARTĪTE

I PIEMINEKĻA NOSAUKUMS Dzejnieka un folklorista Fr.Brīvzemnieka kaps.

II PIEMINEKĻA TIPS

arheoloģijas	vēstures	arhitektūras	mākslas
	5		

III PIEMINEKĻA DATEJUMS I846.g.I.XI.-I907.g.I5.IX.

IV PAŠREIZEJĀ IZMANTOŠANA

sākotnējā	kultūrizglīt. iestādes	tūrisma un ekskurs. obj.	ārstniecības iestādes	dzīvojamās telpas	saimnieciskām vajadzībām	netiek izmantots
+						

priekšlikumi izmantošanai

V TEHNISKAIS STĀVOKLIS

labs	vidvējs	slikts	avārijas
+			

VI AIZSARDZIBAS KATEGORIJA

vissavienības	republikas	vietējā	uzskaites	nav
	+			

aizsardzības zona

ir	nav

VII ESOŠIE DOKUMENTI

pase	fotogrāfijas	uzmērījumi	restaurācijas materiāli
+	+		

dokumentu glabāšanas vieta

aizsardzības iestādes			restaurācijas darbnīcas		muzejs, arhīvs, zin. iestāde
vissavienības	republikāniskā	vietējā	republikāniskā	vietējā	
	+				

Kartītes sastādīšanas datums 19 78. g. « I7. » IV.

Z. v.

Sastādītājs MKPZPP vēst.sekt.vad. Z.Ābola.

(uzvārds, v., t. v., amats vai profesija, paraksts)

Pieminekļu aizsardzības inspektors

(uzv., v. t. v., paraksts)

Fotogrāfija vai shematiskais plāns

Foto: 1977 g.

Īss apraksts

MKPzP arhīvs
Inv. № 10463
315-0-1

II-(kd)

Dzejnieka un folklorista ~~Frica~~ Brīvzemnieka(īstajā vārdā Treilands)(1846.g. I.XI Aizputes pag.Rokaižos.-1907.g.15.IX. Ropažos) kaps Rīgā,Lielos kapos.

Pie kapa uzstādīta melna marmora plāksne.

Cēsu tip. 1976. 743—3520

MKPZPP arh.vs
Inv. № 10462
3149-2

II-(ud)

5.

2.5.7I6.-I0.0.2I.
indekss

PSRS KULTŪRAS MINISTRIJA

PSRS VĒSTURES UN KULTŪRAS PIEMINEKĻI

LATVIJAS PSR Kultūras ministrija

(republikāniskās pieminekļu aizsardzības organizācijas nosaukums)

PASE

I PIEMINEKĻA NOSAUKUMS Dzejnieka un folklorista Fr.Brīvzemnieka kaps.

II PIEMINEKĻA TIPS

arheoloģijas	vēstures	arhitektūras	mākslas
	5		

III PIEMINEKĻA DATĒJUMS I846.g.I.XI.-I907.g.I5.IX.
(vai vēsturiskā notikuma datums, ar kuru saistīta pieminekļa rašanās — vēstures pieminekļiem)

IV PIEMINEKĻA ADRESE (atrašanās vieta) Rīgā,Lielos kapos.
(rajons, pilsēta, ciema padome,

apdzīvota vieta, piebraucamie ceļi)

V PAŠREIZEJĀ IZMANTOŠANA

sākotnējā	kultūrizglītības iestādes	tūrisma un ekskurs. obj.	ārstniecības iestādes	dzīvojamās telpas	saimniecisk. vajadzībām	netiek izmantots
+	muzejs bibliotēka klubs skola		slimnīca sanatorija atpūtas nams		tirdzn. rūpniec. nolikt.	

PIELIKUMI:

kopskata fotouzņēmums — 1
fragmentu fotouzņēmumi —
ģenplāns —
uzmērījumi: plāns —
fasādes —
griezumi —
aizsardzības zonas —
shematiskais plāns —

Cēsu tip. 1976. 1725—3520

VI VĒSTURISKĀS ZIŅAS

a)	arheoloģijas pieminekļiem	— to rašanās vēsture, kas un kad veicis izpēti un izrakumus, kolekciju glabāšanas vieta;
	vēstures pieminekļiem	— to rašanās vēsture, īss notikumu un personu raksturojums, sakarā ar ko objekts ieguvis pieminekļa nozīmi;
	arhitektūras un mākslas pieminekļiem	— autors, būvētājs, pasūtītājs, tapšanas vēsture.

Folklorists un literāts Fricis Brīvzemnieks (īstajā vārdā Treilands) dzimis 1846.g. 1.novembrī Aizputes pagastā,Rokaižos,kur apmeklēja arī skolu,pēc tam mācījās Aizputes aprinķa skolā,no 1864.-1866.g. - Gorku mērniecības skolā.Klausījies lekcijas Maskavas universitātē,no 1873.-1887.g. strādāja par skolotāju Rjazaņā un Maskavā. 1887.g. Fr.Brīvzemnieks atgriezās Latvijā un līdz 1904.g. strādāja par tautskolu inspektoru.Viņš devis lielu ieguldījumu folkloristikā,krievu un latviešu kultūras sakaru sekmēšanā. Sarakstījis apmēram 90 dzejoļus,tulkojis A.Puškina,N.Ņekrasova,N.Gogoļa.F.Šillera uc. rakstnieku darbus. 1872.g. Fr. Brīvzemnieks,Kr.Valdemāra vadībā kopā ar citiem autoriem,sastādīja "Krievu-latviešu-vācu vārdnīcu". Fr.Brīvzemnieks organizēja latviešu etnogrāfijas un folkloras materiālu vākšanu. Publicējis folkloras krājumu " Сборник антропологических и этнографических статьей о России и странах ей принадлежащих" /2,1873 ,III8 latv.tautas dziesmas) un " Материалы по этнографии латышского племени"(1881.,1707 latv. sakāmvārdi,tautas medicīnas materiāli). Fr.Brīvzemnieks ir pirmo latviešu pasaku krājuma sastādītājs(" Сборник материалов по этнографии"2,1887,"Mūsu tautas pasakas" 1887.).

Fr.Brīvzemnieks mira 1907.gada 15. septembrī Ropažos,apglabāts Rīgā, Lielos kapos.

b) pārbūves, kas izmainījušas pieminekļa sākotnējo izskatu

c) restaurācijas darbi (to vispārējs raksturojums, laiks, autors, dokumentācijas glabāšanas vieta).

VII PIEMINEKĻA APRAKSTS

a)	arheoloģijas pieminekļiem	— kultūras slāņa raksturs, svarīgākie atradumi;
	vēstures pieminekļiem	— raksturojums, memoriālās plāksnes uzstādīšanas laiks un teksts;
	arhitektūras pieminekļiem	— plānojuma, kompozīcijas, telpiskās struktūras un konstrukciju galvenās īpatnības, interjera un fasāžu dekora raksturs, gleznojumi, skulpturālie veidojumi, lietišķās mākslas priekšmeti, celtniecības materiāli, galvenie izmēri;
	mākslas pieminekļiem	— kompozīcijas un kolorīta risinājuma galvenās īpatnības, uzraksti, materiāls, tehnika, izmēri

Pie kapa uzstādīta melna marmora plāksne ar tekstu:

" Fricis Treilands - Brīvzemnieks
dzim.1846.g. I. nov.
mir. 1907.g. 15. sept.
Rīgas Latviešu biedrība."

Plāksnes izmēri : 0,50 x 0,40 x 0,03 (m).

b) pieminekļa sabiedriskās, zinātniski-vēsturiskās un māksliniecīskās nozīmes vispārīgs raksturojums.

VIII BIBLIOGRĀFIJA, ARHIVU MATERIĀLI, IKONOGRĀFISKAIS MATERIĀLS

1) Latvijas mazā enciklopēdija,R.,1965.g.,izd."Zinātne",265.lpp. I. sēj.
2) Latviešu literatūras vēsture,2.,R.,1963.g.
3) Treilande M. Atmiņas par Brīvzemnieku.R.,Brīvzemnieka rakstu komis.,1911.g.
4) Vičs A.Fricis Brīvzemnieks,1925.g.
5) Jansons J.A. Tautiskās atmodas laikmeta darbinieki:Alunāns,Barons,Brīvzemnieks.,R.,1939.g.,Militārās literatūras apgādes fonds.Armijas spst.

MKPZPP arhīvs
Inv. № 10462
T-(ud)

IX TEHNISKAIS STĀVOKLIS

		labs	viduvējs	slikts	avārijas
arheoloģijas pieminekļiem	kultūras slāņa svarīgāko atradumu				
arhitektūras un vēstures pieminekļiem	konstrukciju				
	sienu				
	segumu				
	griestu				
	grīdas				
	fasāžu dekora				
	interjera				
interjerā:	gleznojumu				
	skulptūru				
	lietišķās mākslas priekšmetu				
mākslas pieminekļiem	cokola				
	postamenta				
	skulptūru				
	grunts				
	krāsu slāņa				
	audekla				

X AIZSARDZĪBAS SISTĒMA

	vissavienības	republikas	vietējā	uzskaites	nav
a) kategorija		+			

b) lēmums (Nr. un datums) par pieminekļa uzņemšanu valsts aizsardzībā: Latvijas PSR Ministru Padomes 1967.g. 29.dec.lēmums Nr.596.

c) aizsardzības un apbūves regulēšanas zonas robežas (īss apraksts ar atsauci uz apstiprinošu dokumentu)

d) kā bilancē atrodas piemineklis un tā konkrētā izmantošana Rīgas pils.Darbaļaužu deputātu pad. izpildu komitejas Labierīcību pārvaldes Labierīcību kombināta bilancē.

e) aizsardzības dokumenta (nomas līguma vai saistības raksta) Nr. un datums

Pases sastādīšanas datums

19 78.g. « 17. IV.

Pasi sastādīja: MKPZPP vēstures sekt.vad. Z.Ābola.
(uzvārds, vārds, tēva vārds, amats vai profesija)

(paraksts)

Z. v.

Pieminekļu aizsardzības inspektors

(paraksts)

1575

DIENESTA VAJADZĪBĀM
№
000606

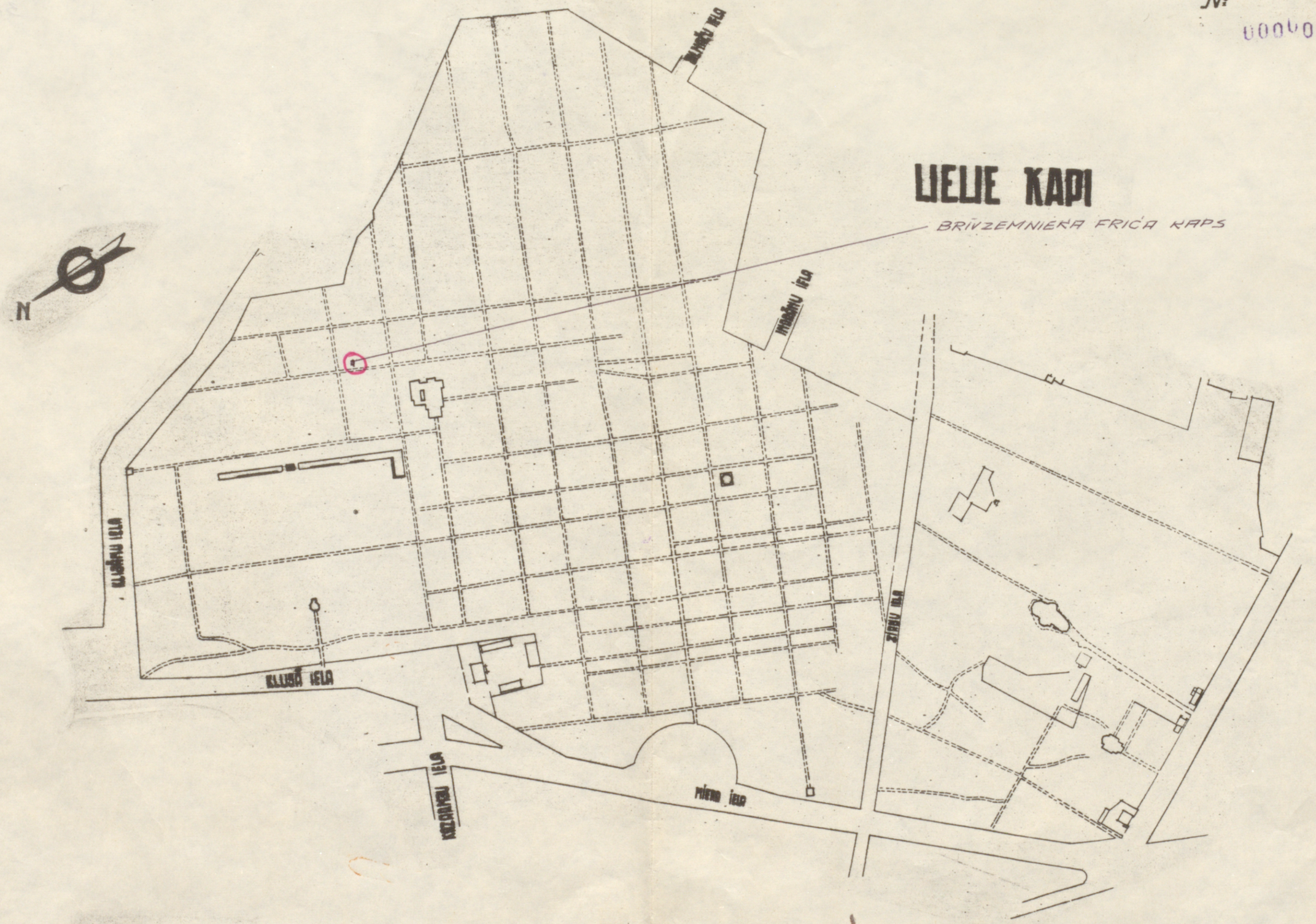

РВЦ-7852/76-320

PIEMINEKĻU DOKUMENTĀCIJAS CENTRS
Inv. Nr.p. 10590-5 II

Karogs. 1946. g. Nr. 11/12 -1- 1136. - 1142. lpp. Rīga, Latvijas karogs

FR. BRĪVZEMNIEKS UN VIŅA DARBS

JĀNIS NIEDRE

Nacionālā atmoda latviešu vēsturē, laikmets, kad noformējās latviešu nacija, kad izveidojās nacionālā rakstu literatura un literarā valoda, ir ne vien nozīmīgs posms mūsdienu padomju pētniekiem tādēļ, ka ar nacionalās atmodas laikmetu īsti sākas pašu latviešu rakstītā savas tautas vēsture, ka no šā brīža literaturas vēstures lapas vairs neraibina saviem inkabuliem sausā, dzīslotā vācu mācītāja — muižnieka roka, bet galvenokārt tādēļ, ka nacionalās atmodas laikmetā rodas un sākas daudzi latviešu kulturas veidojumi, daudzi vēlāko laiku progresivie un arī regresivie sabiedriskie strāvojumi. Nacionalā atmoda ir sākotne latviešu laikrakstiem, latviešu grāmatniecībai, muzikai, zinātnei utt. Nacionalās atmodas laikmetā īsti uzplaukst krievu un latviešu tautas draudzība, kas vēlāk norūdās asinīs un ugunīs. Kaut arī nacionalās atmodas kustība Latvijā, tāpat kā citās zemēs, izaugga, kad uz vēstures skatuves uznāca buržuazija, pēdējai lepni nesot visu tautu simbolizējošo „tautības karogu"; kaut arī nacionalā atmoda savos sākumos izpaudās kā visas apspiestās tautas kustība pret feoļaļiem, pret vācu muižnieku varu, jau tobrīd tā ietvēra sevī dziļas iekšējas pretrunas. Par kaut kādu ciešu buržuazijas un proletariešu jeb pusproletariešu — kalpu, nabadzīgo zemnieku visu interešu vienību runāt nevar. Arī šai ziņā Latvija nav izņēmums Fr. Engelsa spriedumam par buržuazijas un zemāko šķiru pretfeodalo cīņu būtību, kur viņš saka: „Un ja arī visā visumā buržuazijai tās cīņā ar muižniecību bija zināma tiesība sevi uzskatīt kā dažādo tā laika strādājošo šķiru pārstāvi, tad, tomēr katrā lielā buržuaziskā kustībā uzliesmo arī tās šķiras patstāvīgā kustība, kura bija vairāk vai mazāk attīstīta priekštece modernajam proletariatam."[1]

Kamēr vēl latviešu nacionalā kustība atradās savā sākotnē, kamēr tās ideologi bija lielas, parādību būtību dziļi izprotošas personības, kā Juris Alunāns, Kr. Valdemārs, kuri nekad neaizmirsa, ka $^{2}/_{3}$ latviešu tautas ir kalpi (Valdemārs), tā tiešām bija līdzīga visas tautas kustībai. Alunāns un Valdemārs prasīja, lai latviešu kalpiem būtu nodrošināta cilvēcīga dzīve, lai kalpu bērni baudītu brīvu skolu, lai latvieši vērtētu cilvēku ne pēc viņa mantas vai goda amatiem, bet pēc darba un spējām (Valdemārs, rakstot par kalpu bērniem, saka, ka starp tiem neapšaubāmi esot daudzi ļoti apdāvināti utt.). Aicinādami nežēlīgi cīnīties pret vācu kungiem, viņi vēlas, lai cīņā nodibinātu visu latviešu ļaužu šķiru labklājību.

Tomēr turpmākajā sabiedrisko notikumu attīstībā, ar buržuazijas daļēju nostiprināšanos muižniecības ekonomiskās varas un tiesību cietokšņos, buržuazija sāka steidzami aizmirst, ka $^{2}/_{3}$ latviešu tautas ir vēl bez jebkādām tiesībām, ka tā nabaga, un sāka steidzīgi ierauties savā šauri šķiriskajā čaulā. No lielajiem idealiem, kas, Engelsa vārdiem izsakoties (grāmatā „Socialisma attīstība no utopijas par zinātni", latv. izd. 34. lpp.), „gribēja atbrīvot uzreiz visu cilvēci", veselā vietā palika sašķeltas daļas (ko arī 80. gadu otrā pusē atmeta, atkārtojot tās seklās tautiskuma frazes par „bāleliņiem", „dižozoliem" utt.), bet paši nacionalās atmodas vadītāji — ideologi vairs pelna liela cilvēka vārdu tikai daļēji. Tas ir, viņi gan veic visai latviešu tautai kādu svarīgu darbu, galvenokārt kulturas laukā, bet visumā savā darbībā ir pārāk šauri un mazi, lai varētu saukties cēlajā tautas ideologu vārdā. Viņi reizumis ir jaunu svarīgu atziņu nesēji, lieli darbinieki vienā nozarē, taču viņu skats neaizsniedz sava laikmeta tā-

[1] *Fr. Engelss*, Socialisma attīstība no utopijas par zinātni. VAPP, 1945. g. 33. lpp.

-2-

lākos un augstākos apvāršņus. Pie tādiem pieskaitāms arī Fricis **Brīvzemnieks**, dzejnieks, publicists, skolu darbinieks un zinātnieks folklorists, no kura dzimšanas 1946. gada 1. novembrī aizritēja 100 gadu.

Arī Fr. Brīvzemnieks, tāpat kā Valdemārs, Alunāns, Kronvalds, Barons, kvēli mīl savu tautu, arī viņā deg naida uguns pret dzimtbūšanu un tās dažādiem veidiem, arī viņš cieši stāv par latviešu un krievu tautu draudzību. Un tomēr vienas iezīmes Brīvzemniekam trūkst — tā demokratisma, kāds pavada viņa priekštečus un laika biedrus (sevišķi jau minētos Alunānu un Valdemāru). Brīvzemnieks nedomā kā Kr. Valdemārs par gaidāmo revoluciju Krievijā.[2] Viņam nerūp kalpu liktenis un tautas vai tautību līdztiesība, Brīvzemnieka patriotisms saplok pie vārda „tautas cīņa ar patvaldību". Pārāk dārgs viņam sīkpilsoņa „mājas miers". Tā Teodors Zeiferts savās atmiņās par Brīvzemnieku zina stāstīt, ka pat Jaunās strāvas kustība Brīvzemniekam bijusi par bīstamu. Jo — „revolucionarās idejas var latviešu tautai, latviešu nacionalajai lietai tikai kaitēt"... Revolucionari centieni progresa labā esot nepieciešami, bet tos lai izcīnot lielas tautas, kurām par savu pastāvēšanu neesot ko bēdāties.[3] Tas ir, Brīvzemnieks pats nebūtu pretī absolutisma krišanai, tā nomaiņai ar citu — progresivāku iekārtu, bet viņš un citi latvieši nedrīkst piedalīties tādā cīņā, jo tas gaužām bīstami un var kaitēt pilsoņa mieram. Tādēļ no Fr. Brīvzemnieka rakstiem neizskan karotāja sauciens, vecās, nederīgās sabiedriskās iekārtas ārdītāja un jaunā progresivā radītāja drošs aicinājums tautai, bet gan vārdi samierināties ar to, kā ir, un nožēlas par netaisnību. Līdzās īstiem apgaismotāja mudinājumiem latviešu jaunatnei censties pēc izglītības, tiekties uz augstskolu:

Daudz vēl dzīvo labu ļaužu,
Vēl mums Laimes māmuliņa, —
Universitatē tiksi,
Sapnis patiesība kļūs... («Skolnieks»)

Brīvzemnieks turpat skaļi slavē Krievijas carisko ērgli, šo cariskās Krievijas tautu apspiestības simbolu (dzeja „Latvijā vēl dzīvo gars!") vienlaicīgi izteikdams cieņējai darba tautai savu līdzjutību:

Es gribu priecināt tautieti vārgu
Kvēpainā putekļu istabā... — («Pukšites»)

Gan Fr. Brīvzemniekam ir dziļi izjusts, realistisks latviešu kalpa likteņa notēlojums „Latviešu Miķelis":

Kas vandās tur, klupdams tā sniegā?
To dziļāki grimstot vien redz.
Ak!... paltraciņš, pastalas, ūzas
Ne visur vēl miesu tam sedz.

*

Viņš dzimis kalpa kārtā
Un kalpodams uzaudzis grūt... etc.

Bet Brīvzemnieks nerāda ceļu, pa kuru Miķelim jāgriežas savas labākas nākamības izkarošanai, un tikpat kā nemaz turpmāk nepievēršas kalpu grūtā mūža apcerei. Runāt par tautu, „tautiešiem", cildināt tos — lūk, ko Fr. Brīvzemnieks dara vismīļāk.

Tāpēc arī pareizs ir Eferta-Klusā vērtējums par to, ka Fr. Brīvzemnieks ierindojams latviešu nacionalās atmodas ideologu — reformistu skaitā.[4]

---

[2] Sal. «Krišjānis Valdemārs», Karogs Nr. 11/12, 1945. g.

[3] T. Zeiferts, raksts «Nams Dzirnavu ielā Nr. 8», 1925. g. 26. lpp.

[4] E. Klusais, «Piezīmes par latviešu ideoloģijas vēsturi», I, 1925. g.

Tomēr Fr. Brīvzemnieka devums latviešu kulturas krātuvē nav mazais. Viņam latviešu literaturas vēsturē allaž tiks ierādīta sava iezīmīga vieta. Ne jau kā dzejniekam un sava laika tautas progresivam publicistam, bet kā jaunu atziņu nesējam latviešu literaturas pētniecībā un — latviešu folkloristikā.

Latviešu literaturas druvā netrūka tādu reakcionaru vērtētāju, kuri, iztapīgi locīdamies vācu muižnieku priekšā, atkal un atkal atkārto: „Tiešām, cienīgie lielkungi, jūsu Manceļi, Mangiji, Lundberģi, Girgensoni un Vātsoni ir latviešu literaturas nodibinātāji un radītāji". Brīvzemnieks viens no pirmajiem sper drošu soli un noraida tādu uzskatu. Kaut arī uz baznīctēvu rokrakstu lapām bieziem burtiem uzvilkts „latviešu literaturas piemineklis", viņš par tiem spriež tāpat kā krievu laikraksta „День" redakcija 1864. gadā savās slejās: „Latviešu tulkojumus iespieda vācu rakstu zīmēs, kaut gan šīs zīmes nepilnīgi iezīmēja latviešu valodas skaņas un kaut gan, latviešu vārdus pēc vācu kārtības saliekot un vācu vārdus nevajadzīgi uzņemot, varen grēkoja pret latviešu valodas garu... Tikai vien acis uzmetot uz tām grāmatām, kas pirmās latviešu valodā rakstos iespiestas Rīgā un Karalaučos, var jau redzēt, kā rakstītāji skatījās uz savu tulkošanas darbu un cik ļoti tie mīlēja tautas valodu, no kuras tie pat negribēja zināt ne vārda, to dēvēdami par n e v ā c u valodu."[5] Tepat vai 360 gadu laikā kroplā latviešu valodā vāciešu uzrakstītās grāmatas nav latviešu literaturas pieminekļi, nav latviešu nacionalās literaturas daļa — tādu svarīgu atziņu pauž Brīvzemnieks.

Tāpat Brīvzemnieks pareizi formulē, kādas literaras vērtības īsti veido latviešu literaturas pamatus. Proti: „Rakstniecība, kas nebūt nav visa vēl uzzīmēta latviešu grāmatās, bet ierakstīta pašas latviešu tautas galvās un sirdīs — dziļi ierakstīta no auguma uz augumu ilgos gadusimteņos. Tās ir latviešu tautas vecās gara mantas, kuras ne tikai tik daudz jāmācās no saviem „gaismotājiem" (tas ir, vāciešiem — latviešu mocītājiem un „kulturnešiem". J. N.)... Šīs „gara mantas" ir visa īstā latviešu tautas „rakstniecība"; tā kupla un dziļa, patstāvīga un tautiska visulabākajā ziņā."[6]

Fr. Brīvzemniekam latviešu tautas gara mantas — folklora nav tas, kas tās ir viņa laika biedriem — dzejniekiem Fr. Mālberģim, Lautenbacham un citiem: romantiski stāsti, izdomāta „tautas gara" izpaudums, diženas senatnes atbalsojums, bet pirmām kārtām mutvārdu poezija — īsta tautas literatura, saknes tam celmam, no kura aug laikmetīgās literaturas koks.

Tiesa, Brīvzemnieks gan nav konsekvents šāda uzskata paudējs visos gadījumos. Pret dažiem vācu mācītājiem — rakstu sacerētājiem latviešu valodā — viņā vēl reizumis saglabājas klaušu zemnieka bijība, kas, kungu priekšā stāvēdams, neskopojas runāt cildinājuma vārdus par kungiem — labdariem. Gandrīz slavas dziesmu Brīvzemnieks noskandina Vecajam Stenderam, nosaukdams to par „latviešu Lomonosovu", viņu it dibināti varot dēvēt par „latviešu rakstniecības tēvu".[7] Bet tas ir pārejoši. Aplūkodams latviešu rakstniecības senatni visā kopumā, Fr. Brīvzemnieks allaž pareizi pamato tās sākumu folklorā un tālāk tikai sakarā ar latviešu pašu darbību rakstu literaturas laukā.

Cits svarīgs Fr. Brīvzemnieka spriedums latviešu rakstniecības un kulturas izveides jautājumos ir krievu sabiedrības (tās progresivās daļas. J. N.) lomas atsegšana latviešiem. Fr. Brīvzemnieks uzsver, kā arī šo atzinumu ne vienreiz vien piemin savos rakstos, ka latviešu jaunākās kulturas izveidē krievu tauta, tās inteliģence ielikusi svarīgu daļu. „Baltijas jaunākā vēsturē stipru dalību ņēmusi Maskava, stipru dalību ņēmušas īpaši tās Maskavas lielās krievu avīzes..."[8]

---

[5] Brīvzemnieka raksti II, I, 1909. g., 75. lpp.
[6] Brīvzemnieka raksti II, I, 1909. g. 79. lpp.
[7] Brīvzemnieka raksti II, 2., 1910. g. 59. lpp.
[8] Brīvzemnieka raksti II, 1., 84. lpp.

Plaši citēdams Maskavas laikrakstu apskatus,* viņš raksta par latviešu literaturas vēsturi, par latviešu valodu, latviešu kulturu, kas palīdz latviešu nacionalās atmodas darbiniekiem pareizi noskaidrot savas nacionalās problemas un arī vācu attieksmi pret tām. Piemēram, Brīvzemnieks savu latviešu nacionalās rakstniecības folkloristisko pamatojumu dibina uz laikraksta „День" 1864. g. 30. numura plašo rakstu par vācu mācītāju sarakstītās latviešu rakstu literaturas vietu; rakstā sacīts: „Viss šis gramatiku, vārdnīcu un garīgu grāmatu tulkojumu rādītājs vēl nav visas kādas tautas rakstniecība", un rakstnieki „visi atnācēji-svešzemnieki, visi vācieši".

Apcerēdams latviešu literaturas vēstures tematus, Brīvzemnieks bieži mēdz meklēt pēc paralelēm krievu literaturā, salīdzinot latviešu rakstniekus ar krievu rakstniekiem. Tā viņš salīdzina Lomonosovu un latviešu rakstniekus, slavofilus un jaunlatviešus utt. Tas jauns un, jāteic, agrāk vēl nepraktizēts paņēmiens latviešu rakstniecības vērtējumos. Tālaika latviešu literaturas pētnieki tikai zināja dižoties ar saviem sasniegumiem, turēdami roku acīm priekšā, lai neredzētu kaimiņu sētu.

Tāpat Brīvzemnieks atgādina, ka Pēterpils un Maskava bijuši tie cietokšņi, kur latviešu nacionalās atmodas ideologus neskāra vācu vajātāju rokas un no kurienes viņi caur laikrakstiem runāja uz tautu.

Tomēr galvenais Fr. Brīvzemnieka nopelns latviešu tautas un rakstniecības labā ir viņa uzsāktais un veiktais darbs latviešu folkloras vākšanā un publicēšanā. Kopš nacionalās atmodas sākumiem (50.—60. gadiem 19. g. s.) latviešu buržuazijai, pareizāk sakot, tās inteliģencei folklora bija avots, no kura tā smēlās savus romantiskos fantazējumus par „tautas garu", „tautas slaveno senatni", „dievu un varoņu laikmetu senatnē" utt. Tautas dziesmas, tautas pasakas un teikas krāja un pieminēja tādā veidā, lai ar tām (kā dzejnieki Fr. Mālberģis un Auseklis, viens neveiklāk, otrs pilnīgāk) mākslinieciskā apstrādājumā pierādītu „senlatviešu augsti attīstīto reliģiju", senlatviešu „dievu tūkstošus". Piemēram, „Mājas Viesa" 1856. g. 6. un 7. numurā lasām apcerējumu par it kā savā laikā pastāvējušo senlatviešu svētnīcu Rāmavī, kurp Līgo svētkos devušies dievus pielūgt visi kustēt spējīgie latvieši kā kādi katoļi uz Romu vai muhamedaņi uz Meku. Un šādiem tukšiem izdomājumiem pamatos lika folkloru, daudzreiz folkloras viltojumu, lai tikai pierādītu savu nacionalās buržuazijas „teoriju" pareizību.

Fricis Brīvzemnieks nodibina zinātnisku (cik tas viņos laikos iespējams) latviešu folkloras vākšanu un materialu kopošanu. Turēdamies pie uzskata, ka folklora ir t a u t a s r a k s t n i e c ī b a s daļa (un ne kāds šaurs senās reliģijas dogmu krājums. J. N.), „tautas senatnes dzejas pērles", viņš to vērtē kā skaidri zinātnisku pētījumu objektu, kā tautas dzīves, atziņu un centienu atspoguļojumu. Folklora jeb, kā toreiz mēdza sacīt, „etnografiskie materiali" jākrāj arī tāpēc, lai varētu tos salīdzināt ar citu tautu līdzīgiem materialiem un objektivi spriest par tautas kulturu un mākslu. Sevišķi Brīvzemnieks uzsver nepieciešamību iepazīstināt ar latviešu tautas gara mantām krievu tautu. „Priekš mūsu mazās tautiņas ļoti svarīgi, ka citas tautas, īpaši krievu tauta, no mums visvairāk zina, mūs visvairāk ievēro", viņš raksta 1877. g. („Latviešu avīzes", Nr. 38).

Latviešu folkloras vākšanu Fr. Brīvzemnieks veic pēc vispusīgas, zinātnes prasībām atbilstošas programas, ko izstrādājusi 1864. gadā dibinātā Maskavas universitates dabas zinību, antropoloģijas un etnografijas draugu biedrība (patiesībā tās prezidents N. A. Popovs) 1868. gadā. Šīs biedrības uzdevumā Brīvzemnieks izbrauc no Maskavas sevišķā komandējumā uz Baltiju, „lai etnografiski iepazītos ar latviešu tautu un krātu šīs tautas gara mantas". Brīvzemnieks pats apceļo Kurzemi, pēc tam sūta uzaicinājumus skolotājiem un citiem darbi-

* Pieminēts krievu laikraksts „День" 1863. g., 1864. un 1865. gados.

Cītīgi mācīdamies, Brīvzemnieks noliek abiturienta eksamenus. Tad kā brīvklausītājs apmeklē Maskavas universitati, studēdams tautsaimniecību, statistiku un vēsturi. 1873. gadā pēc attiecīgiem pārbaudījumiem Brīvzemnieks iegūst ģimnazijas skolotāja tiesības vācu valodas mācīšanai un dažus gadus nodarbojas skolotāja amatā Rjazaņas proģimnazijā, Maskavas II proģimnazijā un Maskavas I ģimnazijā. Strādādams Maskavā, Brīvzemnieks arī kļūst biedrs „Dabas zinātņu, antropoloģijas un etnografu biedrībā" pie Maskavas universitates, kur vairākus gadus cītīgi darbojas kā folklorists.

Šai laikā viņš sacer un tulko savus beletristikas darbus un apcerējumus, ko publicē gan Maskavas latviešu izdevumos (žurn. „Austrums"), gan Latvijas izdevumos („Latviešu Avīzēs", „Baltijas Vēstnesī", Sieslaka latviešu kalendarā, Liepājas laikrakstā „Latvietis" u. c.), starp citu lūkodams samierināt „jaunlatviešus", t. i., nacionalās atmodas darbiniekus, ar „Mājas Viesi", kas 70-tajos gados sludināja pilnīgi vācu uzskatus.

Kad Baltijas tautskolas pārņem cariskās Krievijas Tautas apgaismošanas ministrija savā pārziņā, Brīvzemnieku viņa iespaidīgie krievu draugi ieteic skolu inspektora amatam. Pēdējo Brīvzemnieks izpilda no 1887. līdz 1904. gadam (Kuldīgā, Liepājā, Rīgā). Viņš kļūst titulēts cara valdības ierēdnis, izpelnās ordeņus. Taču, kur vien iespējams, viņš uzbrūk vācu baronu privileģijām, baltvācu tiesībām. Tā ar Brīvzemnieka aktivitati izdodas pievērēt Rīgas vācisko skolu pārvaldi, Rīgas un tuvākās apkārtnes skolās pulcināt latviešu skolotājus. Brīvzemnieks nav cariskās pārkrievošanas politikas piekritējs, taču aktivs karotājs pret to arī nē. Kā reformists viņš zina vienīgi zemoties un izlūgties. Tautu mobilizēt, atbalstīt ar aktivitati — tādam pasākumam viņa — īstena valsts padomnieka — roka necēlās.

1904. gadā Brīvzemnieks aizgāja pensijā. Mira 1907. gada 15. septembrī Ropažos. Daļa Fr. Brīvzemnieka rakstu publicēti pēc viņa nāves vienā kopojumā (Brīvzemnieka komisijas izdevumā 1909.—1914. g.), kaut gan izdevums visai nepilnīgs — tanī trūkst svarīgāko folkloristisko rakstu.